

Stenogrammid

XIV Riigikogu, III Istungjärg, täiskogu korraline istung

Kolmapäev, 22.01.2020, 14:00

Toimetatud

14:00 Istungi rakendamine

1. 14:14 Riigikaitseseaduse eelnõu (112 SE) esimene lugemine

2. 16:21 Karistusseadustiku muutmise seaduse (riigikaitsevastased süüteo) eelnõu (113 SE) esimene lugemine

3. 16:36 Kriminaalmenetluse seadustiku, halduskohtumenetluse seadustiku ja karistusseadustiku ning teiste seaduste muutmise seaduse (kriminaal-, väärteo- ja kohtumenetluse erisused erakorralise ja sõjaseisukorra ajal) eelnõu (114 SE) esimene lugemine

4. 16:54 Perioodi 2014–2020 struktuuritoetuse seaduse ja välissuhtlemisseaduse muutmise seaduse eelnõu (129 SE) esimene lugemine

5. 17:06 Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (130 SE) esimene lugemine

14:00 Istungi rakendamine

14:01 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Austatud Riigikogu! Alustame täiskogu III istungjärgu 2. töönädala kolmapäevast istungit. Alustuseks võtan juhataja vaheaja kümme minutit.

V a h e a e g

14:11 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Austatud Riigikogu! Jätkame tänast istungit. Nüüd on Riigikogu liikmetel võimalus üle anda eelnõusid ja arupärimisi. Hele Everaus, palun!

14:12 Hele Everaus

Austatud aseesimees, eesistuja! Austatud kolleegid, daamid ja härrad! Alati on hea kasutada tarkade inimeste ütlemissõnu ja nende edasist üles ehitada. Winston Churchill on omal ajal öelnud, et ühe riigi kõige olulisem vara, kõige kallim vara on terve inimene. Kahtlemata peame sellega nõustuma. Vaadates aga OECD hiljutist terviseraportit, peame kurvastusega nentima, et Eesti seisab oma inimeste terviseandmetega kaunis kehvaval kohal ehk olukord on väga halb. Meil on üks kõrgeimaid suremusi kroonilistesse haigustesse, nendesse haigustesse, mida me saaksime ravida ja surma ära hoida. Meil on üks kõrgeimaid näitajaid raviteenuste kättesaadavuse osas, nii esmatasandi kui ka spetsiaalarstiabi osas: ligi 12% ja rohkemgi inimesi jääb ilma abita. Kahetsusväärset on see olukord eriti kriitiliseks läinud esmatasandil, perearstide abi kättesaadavuses. Raportis rõhutatakse seda, et olukord on eriti kriitiline maapiirkondades. Seetõttu 13 Riigikogu liiget esitavad sotsiaalministrile arupärimise, kuidas selles situatsioonis edasi minna, et oleks ka Eesti riigis kalleim vara terve inimene. Aitäh!

14:13 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Rohkem eelnõude ja arupärimiste üleandmise soovi Riigikogu liikmetel ei ole. Üleantud arupärimist menetleb Riigikogu juhatus vastavalt kodu- ja töökorra seadusele. Kohaloleku kontroll, palun!

Kohaloleku kontroll

Kohalolijaks registreerus 83 Riigikogu liiget, puudub 18. Läheme tänase päevakorra juurde.

1. 14:14 Riigikaitseseaduse eelnõu (112 SE) esimene lugemine

14:14 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Esimene päevakorrapunkt on Vabariigi Valitsuse algatatud riigikaitseseaduse eelnõu 112 esimene lugemine. Ma palun ettekandjaks justiitsminister Raivo Aegi!

14:15 Justiitsminister Raivo Aeg

Austatud istungi juhataja! Lugupeetud Riigikogu liikmed! Justiitsministeerium on ette valmistanud uue riigikaitseseaduse eelnõu. See on välja töötatud riigikaitse õigusrevisjoni raames, nelja aasta vältel tegid selle nimel koostööd eri ministeeriumid, asjaomased asutused ja riigikaitse eksperdid. Eelnõu peamine eesmärk on ajakohastada riigikaitset puudutavaid norme, et tagada meie valmisolek ning kiire ja paindlik reageerimine nüüdisaegsetele julgeolekuohtudele. Eelnõu lähtub põhimõttest, et riigil peavad olema vahendid, mis võimaldavad parandada asutuste ja isikute valmisolekut kriisiolukordadeks ning rakendada tavaolukorrast erinevat riigijuhtimise korraldust ja kõiki õigusriigile kohaseid põhiõigusi ja -vabadusi piiravaid meetmeid. Oluline on tagada kõigis olukordades demokraatliku riigikorra püsimine ja kiire tagasipöördumine rahuaegse riigikorralduse juurde.

Eelnõus rõhutatakse esiteks, et riigikaitse üks eesmärk on muude eesmärkide kõrval elanikkonna turvalisuse tagamine. Elanikkonna turvalisuse tagamise eesmärk on kaitsta võimalikult tõhusalt inimesi, keskkonda ja vara erilaadsete inim- ja loodustekkeliste hädaolukordade ning riigi eksistentsi ohustavate kaitseolukordade ajal.

Teiseks, Eesti iseseisvust, sõltumatust, põhiseaduslikku korda või elanikkonna turvalisust ohustavate sündmustega toimetulek eeldab iga ühiskonnaliikme panust. Eelnõu koostamisel on lähtutud riigikaitse laiast käsitusest, mis on Eesti riigikaitse aluspõhimõte. Riigikaitse laia käsituse kohaselt panustavad võimalike mittesõjaliste ja sõjaliste julgeolekuohtudega hakkama saamiseks riigikaitse riik, kohalikud omavalitsused, erasektor, kaitsetööstus, kogukond ning ka üksikisikud.

Kolmandaks, riigikaitse on meie kõigi ühine asi, mistõttu eelnõus rõhutatakse, et riigi kaitsmisse kaasatakse vajadusel kogu ühiskond ning mis tahes vahendid ja varud.

Neljandaks, niisama tähtis on, et iga osaline teaks ja täidaks õigeaegselt oma riigikaitse kohustusi ning toetaks teisi asutusi ühise eesmärgi saavutamisel. Just seetõttu sätestatakse eelnõuga ülesannete jätkuvuse printsiip, mille kohaselt iga asutus ja iga inimene peab täitma üldjuhul oma seniseid ülesandeid edasi ka riigi julgeolekut ähvardavate olukordade ajal. Lisaks määratakse riigikaitseülesanded täidesaatva riigivõimu asutustele, eraõiguslikele juriidilistele isikutele, kes osutavad elutähtsaid teenuseid, näiteks elekter, side jne, ning ka mõningatele avalik-õiguslikele juriidilistele isikutele, näiteks ERR, Eesti Pank, Finantsinspeksioon, haigekassa, töötukassa ja advokaat.

Riigikaitseülesanded on sellised ülesanded, mida asutused ja isikud peavad olema valmis täitma, et aidata kaasa kaitseolukorra edukale lahendamisele ja ühiskonna toimimisele.

Viiendaks, kohalike omavalitsuste riigikaitseülesandeid täpsustatakse ja täiendatakse. Kohalikelt omavalitsustelt oodatakse kaitseolukorra ajal ulatuslikule evakuatsioonile kaasaaitamist, selliste elutähtsate teenuste nagu kaugküttega ja veega varustamise, kanalisatsiooni, kohalike teede sõidetavuse tagamise korraldamise ning sotsiaalhoolekandega seotud ülesannete, nagu vältimatu sotsiaalabi ja hoolekandeteenuste osutamist.

Kuuendaks, eelnõu kohaselt võetakse kasutusele kaitseolukorra mõiste, et paremini määratleda olukord, mille lahendamiseks võib Riigikogul olla vaja välja kuulutada erakorraline seisukord või sõjaseisukord. Kaitseolukorra mõiste täidab seni kehtivas õiguses oleva tühimiku, sest puudub termin, mis tähistaks korrakaitse sündmuste ja hädaolukordade kõrval selliseid olukordi, kus ohus on rahva eluvõime ning riigi kestvus ja meie põhiseadusliku korra püsimine. Kaitseolukorra mõiste kasutusele võtmisega loobutakse kaitsevalmiduse astmetest riigi tasemel, et vältida dubleerivate eriolukordade süsteemi, kusjuures asutused võivad nii nagu praegugi kehtestada oma ülesannete paremaks täitmiseks oma valmisolekusüsteemid. Kaitseolukorra mõiste loob raamistikku, mis võimaldab riigikaitse planeerimisel lähtuda riigi julgeolekut ja põhiseaduslikku korda ähvardavate ohtude ennetamisel, nendeks valmistumisel ja neile reageerimisel samadest alustest. Kaitseolukorra eraldi määratlemine loob selge seose olukorra ja selle lahendamiseks väljakuulutatava erikorra vahel, nii nagu seda on tehtud ka hädaolukordade puhul. Kaitseolukorda eraldi välja ei kuulutata. Otsuse kaitseolukorra tekke kohta teeb valitsus. Kaitseolukorra lahendamiseks võib Riigikogu põhiseadusest lähtuvalt välja

kuulutada erakorralise seisukorra või sõjaseisukorra.

Seitsmendaks, eelnõuga ühtlustatakse nii sõjalisteks kui ka mittesõjalisteks kriisideks valmistumise korda. Kriisideks valmistumisega seotud koordineerivad tegevused koondatakse tervikuna Vabariigi Valitsuse juurde. Riigikantselei hakkab lisaks riigikaitse arendamisele ja planeerimisele ning riigikaitsega seotud tegevuste koordineerimisele välja töötama ka tsiviilkriisidealaseid arengusuundasid ja koordineerima nende elluviimist.

Kaheksandaks, kaitseolukorra lahendamine eeldab eri asutuste ja isikute sujuvat koostööd ning selget juhtimiskorraldust. Eelnõu määratleb kaitseolukorra lahendamiseks selge riikliku juhtimisstruktuuri, allutab kaitseolukorra lahendamise kindlale otsustustasandile, väldib topeltpädevusi ning võimaldab haldusesisest kiiret ülesannete andmist, vahendite ümberjaotamist ja kaasamist. Kaitseolukorra juhtimine on eelnõu järgi viidud võimalikult madalale tasemele, et haldussisene koostöö toimiks takistusteta.

Peaministri kesket rolli riigi julgeolekuga seotud olukordades ei muudeta. Peaministri ülesandeks jääb kaitseolukorra lahendamisel, sh erakorralise seisukorra ja sõjaseisukorra ajal juhtimine strateegilisel tasandil, et tagada Vabariigi Valitsuse tegevuse ühtsus ja koordineeritus kaitseolukorra lahendamisel. Kaitseolukorra lahendamise vahetuks juhtimiseks operatiivtasandil määrab Vabariigi Valitsus kaitseolukorda lahendava asutuse. Vabariigi Valitsuse otsustada jäävad lisaks tavapärasele küsimustele riigiressursside kasutamisega ning õigustloovate aktide peatamise ja kehtetuks tunnistamisega seotud küsimused. Eelnõuga ei muudeta Vabariigi Presidendi pädevusi ja rolli.

Üheksandaks, kaitseolukorra lahendamiseks on paratamatult vaja intensiivsemalt riivata isikute põhiõigusi ja -vabadusi. Eelnõus on loetletud kaitseolukorras kasutatavad vahendid, mis toovad välja, kes, millal ja kuidas võivad sekkuda isikute põhiõigustesse ja -vabadustesse. Seejuures eristatakse meetmeid, mida võib kasutada üksnes erakorralise seisukorra ja sõjaseisukorra ajal, meetmetest, mida võib kasutada juba rahuajal. Eelnõus rõhutatakse, et olenemata olukorrast tuleb säilitada proportsionaalne tasakaal riive ulatuse ja intensiivsuse ning riivega seotud eesmärgi kaalukuse vahel. Kümnendaks, kaitseolukorra lahendamiseks või avaliku korra kaitseks võib riigil olla vaja võtta kasutusse või sundvõõrandada tsiviilsektorile kuuluvaid asju, näiteks sõidukid, generaatorid vms, või panna isikutele ühekordseid töökohustusi ja kaasata neid korrakaitseks. Eelnõuga uuendatakse terviklikult riigikaitseliste sundkoormiste regulatsiooni. Muudatused annavad võimaluse kasutada tsiviilressurssi senisest koordineeritumal viisil esmase iseseisva kaitsevõime ja liitlaste vastuvõtmise tagamiseks, nende kohaloleku toetamiseks ning riigikaitseülesannete täitmiseks. Lisaks tagatakse, et olenemata sellest, kas isikule kuuluva sõiduki võtab kasutusse politsei, Päästeamet või muu korrakaitseorgan, toimub see samadel tingimustel ja samas korras. Oluline on, et tegemist oleks olukorraga, kus riigil endal pole võimalik muid vahendeid kasutada. Uudsenäha näha ette ühtsed alused tsiviilressursside kasutamise eest õiglase hüvitise maksmiseks. Eelnõu loob õigusliku raamistiku selleks, et inimesi ja vahendeid kasutataks riigikaitse kõige otstarbekamal viisil.

Üheteistkümnendaks ehk kokkuvõtteks. Eelnõu ühtlustab riigikaitse valdkonna regulatsioonid, koondab riigi sõjalise kaitse ja muud riigi julgeolekut puudutavad normid võimalikult vähestesse loogiliselt süstematiseeritud õigusaktidesse. Eelnõus on ühendatud ja uuendatud seni eraldi seadustena kehtivad riigikaitseseadus, erakorralise seisukorra seadus ja riigikaitseliste sundkoormiste seadus. Eelnõu lahendab kehtiva riigikaitseseaduse, hädaolukorra seaduse ja korrakaitseseaduse koos rakendamisel tekkivad vastuolud ja kõrvaldab kehtivas õiguses dubleerivad sätted. Eelnõu loob eeldused tulla paremini toime erinevate võimalike sõjaliste ja mittesõjaliste kriisiolukordadega.

Seadus on kavandatud jõustuma 1. jaanuaril 2021. Täna tähelepanu eest!

14:25 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Aitäh, austatud minister! Teile on ka küsimusi. Jaak Juske, palun!

14:25 Jaak Juske

Aitäh, austatud eesistuja! Lugupeetud minister! Nagu te ütlesite, loob uus seadus uue mõiste "kaitseolukord", mis annab Vabariigi Valitsusele tegelikult väga suure võimu. Sisuliselt võib valitsus parlamendist mööda minnes suvalisel hetkel kaitseolukorra välja kuulutada. Ma saan aru, miks seda tehakse, sest tõepoolest tänapäeva maailmas võivad kriisid väga ootamatult ja kiiresti areneda. Aga see on ka üks väga suur risk. Meil võivad pääseda valitsusse erakonnad, kes soovivad riigis lämmatada demokraatlikku riigikorda ja võivad hakata kaitseolukorda kasutama selleks, et opositsiooni maha

suruda. Kui te ütlete, et seda riski ei ole, siis tuletan meelde Eesti ajalugu: Konstantin Päts tegi vaikiva ajastu alguses seda demokraatliku opositsiooni lämmatamiseks. Härra minister, kuidas on tagatud see, et need hirmud oleksid tänapäeval alusetud ja et valitsus ei saaks kaitseolukorda kuritarvitada demokraatia vastu?

14:27 Justiitsminister Raivo Aeg

Aitäh! Esmalt, nagu ma juba selgitasin, tegelikult kaitseolukorda kui sellist eraldiseisvalt välja ei kuulutata. Valitsus fikseerib kaitseolukorra tekke: nüüd me oleme jõudnud situatsiooni, kus on tekkinud kaitseolukord. Kaitseolukorra lahendamiseks on kaks võimalust. Kaitseolukorda võib lahendada ka ilma erakorralist seisukorda või sõjaseisukorda välja kuulutamata, aga üldiselt on selle lahendamiseks ette nähtud kaks meetet, milleks on erakorralise seisukorra väljakuulutamise või sõjaseisukorra väljakuulutamise. Erakorralise seisukorra saab välja kuulutada siis, kui on ohus riigi põhiseaduslik kord või territoriaalne terviklikkus. Sõjaseisukord on siis, kui tegemist on juba otsese sõjalise agressiooniga Eesti Vabariigi vastu. Nende nn seisukordade väljakuulutamise ei kuulu enam Vabariigi Valitsuse pädevusse, siin on ikkagi tegemist Riigikogu pädevusega. Ja sõjaseisukorra väljakuulutamise, kui on tegemist agressiooniga, on presidendi pädevuses.

14:28 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Kaja Kallas, palun!

14:28 Kaja Kallas

Aitäh! Ma jätkan sama teemaga. Kaitseolukord ja kõik, mis puudutab sõjaseisukorda – see on siin seaduseelnõus kirjas. Aga kaitseolukorra tekkimine annab siiski valitsusele selle eelnõu kohaselt võimaluse inimeste põhiõigusi ja -vabadusi piirata. Ja selleks ei ole vaja Riigikogu nõusolekut. Loeme seda § 3, kus öeldakse, et mõeldud pole mitte ainult vahetult Eesti riigi iseseisvust ja sõltumatust ohustavaid olukordi, vaid ka kogu ühiskonna elukorraldust ohustavaid olukordi. Mis on need kogu ühiskonna elukorraldust ohustavad olukorrad? Ja kuidas te tagate meile, et uus seadus ei võimalda tekkida sellisel olukorral, nagu tekkis Jaak Juske viidatud 1934. aastal, kui riigis vaigistati opositsioonilisi jõude?

14:29 Justiitsminister Raivo Aeg

Kaitseolukorra kõige kriitilisemad olukorrad on esiteks erakorraline seisukord, kui on ohus riigi põhiseaduslik kord või territoriaalne terviklikkus, ja teiseks, kui on tekkinud sõjaolukorra väljakuulutamise vajadus. Me ei räägi poliitilisest võitlusest, me räägime riigi põhiseadusliku korra ja riigi territoriaalse terviklikkuse säilimisest.

14:29 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Hanno Pevkur, palun!

14:30 Hanno Pevkur

Aitäh! Hea justiitsminister, muidugi aitäh selle ettekande eest! Aga arvestades eelnõu mahukust ja mõju meie õiguskorrale, oleks ausalt öelda oodanud vähe täpsemat kirjeldust. Te peatusite ainult uuel mõistel, mis Eesti õigusesse peaks tulema, aga meenutan siinkohal siiski põhiseadust. Põhiseaduse § 126 räägib sellest, et meil on olemas rahuaja riigikaitse seadus ja sõjaaja riigikaitse seadus. Ühte riigikaitse seadust põhiseadus ausalt öelda ette ei näe. Samamoodi on põhiseaduses ära toodud nii erakorraline seisukord kui sõjaseisukord, millele sa oma ettekandes ka viitasid. Äkki sa siiski täpsustad veel, kus on siis need lüngad kehtivas õiguses hädaolukorra, eriolukorra, erakorralise seisukorra ja sõjaseisukorra puhul, et me peame looma ühe uue mõiste, mis on seotud valitsuse tasandiga? Ja ehk sa puudutad ka n-ö menetluse tempot ja ütled, milline see plaan valitsusel on.

14:31 Justiitsminister Raivo Aeg

Kui võeti vastu eelmine riigikaitse seadus, siis jõuti seisukohale, et väga mitmed ebakohad jäid seal lahendamata. Ja peale seda otsustati kohe, et on vaja läbi viia laiendatud revisjon kogu riigikaitset n-ö laiapindselt käsitlevas formaadis. Ja selleks pandi kokku spetsialistide kogu, kes nelja aasta jooksul selle

revisjoni läbi viis. Eesmärk just nimelt oligi see, et päris elus kas reaalselt eksisteerivad või hüpoteetiliselt esinevad võimalikud lahkhelid ja ebakõlad likvideerida, et need tühimikud uue seaduse abil täita. Selleks viidi läbi analüüs, mida siis vaja teha on. Sellest johtuvalt seesama riigikaitseseaduse eelnõu sündis.

Kas küsimuse teine pool oli ajagraafiku kohta? (Hanno Pevkur seletab midagi kohalt.) Veel kord: kaitseolukord kui selline ei ole seisukord. See on fikseeritud olukord. Ütleme, et on mingisugune sündmus, sündmusele võib järgneda hädaolukord, see eskaleerub ja eskaleerumise tagajärjel jõuame sinnamaani, et on tekkinud kaitseolukord. Ja kaitseolukorra lahendamiseks, nagu ma ütlesin, on siis kaks meetet: kas välja kuulutada erakorraline seisukord või sõjaseisukord. Mis puutub ajagraafikusse, siis, nagu ma ütlesin, jõustumisajaks on ette pandud 1. jaanuar 2021. Kuidas menetlus edasi liigub, on Riigikogu kätes.

14:33 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Urmas Kruuse, palun!

14:33 Urmas Kruuse

Aitäh, austatud istungi juhataja! Austatud minister! Võiks ju küsida, et jutt on riigikaitseseadusest ning miks teie seda ette kannate. Kas see on viide sellele, et siin eelnõus on tähtsamad asjad seotud sisejulgeolekuga? Aga minu küsimus on tekkinud eelmiste küsimuste ajendil. Te viitasite sellele, et presidendi pädevust ei ole vähendatud. Ma küsin niimoodi: kas parlamendi pädevust on muudetud ja vähendatud ja kui seda on tehtud, siis miks?

14:33 Justiitsminister Raivo Aeg

Aitäh! Miks mina? Sellepärast, et revisjoni läbiviimise juhtministeeriumiks oli Justiitsministeerium. Ja revisjoni tulemusena on sündinud ka kaks järgmiste päevakorrapunktidenä arutatavat eelnõu, mis on väga selgelt puutumuses justiitssüsteemiga. Need puudutavad karistusseadustikku, kriminaalmenetlust ja ka kohtute tegevust. Nii palju selgituseks.

Nüüd presidendi pädevusest: ma tõin siin välja, et presidendi pädevust ei vähendata. Minu arusaamist mööda ei vähendata ka parlamendi pädevust, küll aga on selgelt osutatud sellele, et peaministri roll ja Riigikantselei roll muutub, seda konkretiseeritakse, see muutub keskseks just kaitseolukordade lahendamisel. Peaministri roll on strateegilise tasandi juhtimine ja määramine, kes, milline ministeerium või muu asutus konkreetse olukorra lahendamise eest institutsioonina vastutab. Samamoodi on ka Riigikantselei rolli selles mõttes täpsustatud. Riigikantseleile pannakse kohustus koordineerida vajalike arengukavade ja strateegiate väljatöötamist.

14:35 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Urve Tiidus, palun!

14:35 Urve Tiidus

Aitäh, lugupeetud juhataja! Lugupeetud minister! Ma mõneti kordan eelmisi küsimusi, ärge pange pahaks! Seletuskirjas selgitatakse kaitseolukorra mõiste kasutusele võtmise vajadust. Väga hästi selgitatakse, aga siiski. Ma loen siit natuke ette. Siin on öeldud, et kaitseolukord on uus mõiste hädaolukorra mõiste kõrval. Ilmneb, et kehtivas õiguses on praegu tühimik: puudub termin, mis tähistaks neid olukordi, kus on ohus rahva eluvõime ning riigi kestvus ning põhiseadusliku korra püsimine. Te ütlesite, et sellele puudujäägile viitas revisjon. Mina küsin sellist asja. Kas te võite palun tuua mõne näite sellise kaitseolukorra kohta, kus on ohus rahva eluvõime ja riigi kestvus? Tahaks kuidagi sotti saada kõigi nende olukordade võrdluses.

14:36 Justiitsminister Raivo Aeg

No vaatame sedasama gradatsiooni, millele ma siin enne viitasin. Hakkame pihta sündmusest: on toimunud mingi sündmus, mis võib ähvardada avalikku korda. Avaliku korra rikkumised on sellised tõsised sündmused, mis igapäevaelu ehk häirivad, aga mingeid erilisi, suuri ohtusid need endaga kaasa ei too. Järgmine tasand on hädaolukord. Hädaolukorra alla kvalifitseeruvad sellised olukorrad nagu näiteks loodusõnnetused, katastroofid, elutähtsa teenuse katkemine, nakkushaiguste levik jne. Need on

väga tõsised olukorrad, aga ei ole tegemist riigi eksistentsi ähvardavate ohtudega. Võivad aga tekkida ka riigi seisukohast eksistentsiaalsed ohud – ma viitasin enne, et tegemist võib olla ohuga territoriaalsele terviklikkusele või põhiseaduslikule korrale või siis järgmine aste, juba sõjalise agressiooni oht. Nende lahendamiseks ongi nüüd kasutusele võetud see uus mõiste: kaitseolukord. Selles mõttes saab väga selgelt eristada neid erinevaid etappe ja erinevaid raskusastmeid.

Kui te küsite, mis olukord see näiteks võib olla, siis eeskätt võib see tekkida tänapäeva ohtude tõttu: näiteks hübriidohud, hübriidsõda, võimalikud separatismi ilmingud. Nagu me näiteks Ukraina kontekstis oleme näinud, võidakse riigisiselt moodustada n-ö viies kolonn, need rohelised mehikesed, jne. See väljub juba väga selgelt hädaolukorra raamidest, aga väga selgelt ei ole ka välja kujunenud seis, kus oleks vajalik välja kuulutada sõjaseisukord. Siis on ehk vaja välja kuulutada erakorraline seisukord, et nende ohtude elimineerimiseks, nende ohtude likvideerimiseks oleks võimalik rakendada eraldiseisvaid meetmeid.

14:39 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Raimond Kaljulaid, palun!

14:39 Raimond Kaljulaid

Aitäh! Eelnõu seletuskirjast ma loen välja, et peaministrile kui kaitseolukorra juhile antakse õigus anda ministritele siduvaid korraldusi, ka nendes küsimustes, kus valitsus ei ole kollektiivselt mingit seisukohta võtnud või otsust teinud. Ma palun seda täpsustada sellise praktilise näitega. Oletame näiteks, et peaminister Ratas viibib välisriigis ja kaitseolukorra tõttu ei saa Eestisse tagasi tulla ja tema kohustusi täidab siseminister Mart Helme, kes on peaministri ülesannetes. Ma saan aru, et selle eelnõu kohaselt antakse sellises olukorras peaministri ülesandeid täitvale Mart Helmele õigus anda ministritele korraldusi, ilma et valitsus oleks neid kollektiivselt arutanud ja seisukohale jõudnud?

14:40 Justiitsminister Raivo Aeg

Miks antakse peaministrile sellise tsentraalse juhi roll strateegilisel tasandil? Te osutasite just sellele, et valitsus kollegiaalselt ei ole saanud sellise juhtumi korral otsuseid teha. Aga tegemist on ju otsustega, mis tuleb operatiivselt langetada. Operatiivselt on vaja mingi küsimus lahendada, mingi korraldus anda, mingi volitus. Ei ole võimalik, et iga kord kutsutakse selleks kokku valitsuse istung. Sellepärast ongi peaministrile teatud ulatuses antud strateegilise juhi volitused, et ta saaks otsekorraldusi anda. Ja olenemata sellest, kas ta on peaminister või peaministri ülesandeid täitev isik, need volitused on igal juhul olemas.

14:41 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Ants Laaneots, palun!

14:41 Ants Laaneots

Suur tänu! Härra minister, peab märkima, et eelnõu koostamisel on tehtud tublit tööd! Kuid igas eelnõus on nagu tooriku puhul ikka mitmeid asju, mis tekitavad küsimusi. Ja mõned neist ma tahaksingi siin välja öelda. Näiteks on öeldud, et Vabariigi President kuulutab välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni. Tekib küsimus: kes asendab teda vajaduse korral, kui ta on näiteks Antarktikas nagu meie oma praegu või mõnes muus kauges asukohas või pole, ütleme, töövõimeline? See on üks küsimus. Paragrahvis 16 toodud mobilisatsiooni definitsioon on liiga üldine ja vähekonkreetne. Seda peaks täpsustama. Meil oli see kunagi ametlikult kinnitatud, ma ei tea, kuhu see jäänud on – ma mõtlen meie riiki. Ja § 21 pealkiri on "Kaitseolukorra juhi juhtimisvolitused kaitseolukorra ajal". Kes on see juht, ei ole aru saada. Kas ei peaks täpsustama ära, kas see on peaminister või keegi teine? President Ilvese ajal muudeti põhiseadust ja riigikaitse juhtimine läks valitsusele. Teisi küsimusi on ka, aga ajaga on, nagu on. Mis on lahendused, mis te arvate?

14:42 Justiitsminister Raivo Aeg

Aitäh! Presidendi asendamise kord on meil põhiseaduses väga selgelt paika pandud. Kui presidenti ei ole või kui ta ei saa oma ülesandeid täita, siis täidab presidendi kohustusi Riigikogu esimees. Kaitseolukorra juhi puhul ma olen juba viidanud, et strateegilise tasandi juhi roll on peaministril ja mingi

konkreetsse sündmuse lahendamiseks, olukorra lahendamiseks määratakse kas mõni valitsuse liige või institutsioon või asutus, kes selle konkreetse sündmuse või olukorra lahendamise eest vastutab.

14:43 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Eerik-Niiles Kross, palun!

14:43 Eerik-Niiles Kross

Aitäh, hea eesistuja! Hea minister! Ma kõigepealt kiiresti kaitseks sotside ees president Pätsu, kes omal ajal neid kaitses. Tegelikult kehtis kaitseseisukord tol ajal ka enne seda, kui Päts selle 1934. aastal kehtestas. Teiseks, tollal oli vaja selleks ka Riigikogu nõusolekut, mis anti. Seda erinevalt täna ette pandud kaitseolukorrast, mis enam ei vaja Riigikogu nõusolekut. Ma tahaksingi sellesama asja juurde tagasi tulla. Tegelikult me loome praegu või proovime luua ikkagi uue õigusinstituudi Eesti õiguses. Need erilised olukorrad – erakorraline seisukord ja sõjaseisukord – tulenevad põhiseadusest ja võimaldavad piirata põhiseaduslikke õigusi. Nüüd, ühest küljest öeldakse, et see uus kaitseolukord justkui ei ole eriline olukord – ei ole sellepärast, et need olukorrad on põhiseaduses loetletud –, samas see võimaldab piirata põhiseaduslikke õigusi valitsuse otsusega, ilma Riigikoguta. See on ikkagi uus asi. Jah, neid olukordi on vähe, aga see on probleem. Ja üheks aluseks nimetatakse ohtu kogu ühiskonna elukorraldusele, kuigi sellist legaalterminit Eesti õiguses ei ole. Mul on ettepanek see sõnastus kindlasti uuesti läbi mõelda ja kui seda ei muudeta, siis tuleks selgelt lahti kirjutada, mis asi on ühiskonna elukorraldus.

14:44 Justiitsminister Raivo Aeg

Ma tahan veel kord toonitada, et kaitseolukorda kui sellist eraldiseisvalt ühegi õigusaktiga välja ei kuulutata. See fikseeritakse, aga seda ei kuulutata välja. Fikseeritakse, et on tekkinud situatsioon, kus me oleme kaitseolukorras, ja sellele järgnevalt võidakse välja kuulutada kas erakorraline seisukord või sõjaseisukord. Need on juba otsused, mis tehakse parlamendis.

14:45 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Riina Sikkut, palun!

14:45 Riina Sikkut

Aitäh, hea juhataja! Hea minister! Maailm muutubki kiiresti ja ma saan aru, et riigi toimimist ja iseseisvust võivad ohustada ka olukorrad, mille puhul tankid ja relvad mängus pole. Me räägime infooperatsioonidest, me räägime mingite elutähtsate võrkude väljalülitamisest või neisse tungimisest. Neid ohte on kindlasti palju ja ilmselt see on olnud aluseks, et ka sellist kaitseolukorda kirjeldada. Kõik need küsimused siin saalis peegeldavadki seda. Kas te palun kirjeldaksite, millised on need situatsioonid, kus Eestis oleks vaja kaitseolukord kehtestada? Kas peaks panema paika mingid kriteeriumid ja kas valitsus on arutanud seda, mida see kõik tähendab: et millistes olukordades oleks vaja sedasi reageerida ja millistes teisiti? Et teatud hirme maha võtta, küsin ka, et kui 1. aprillil apteegid kinni lähevad, kas siis on tegemist kaitseolukorraga. Kui Mart Helme jalutab läbi TTÜ kampuse ja otsustab kuulutada välja kaitseolukorra, kas see on adekvaatne reaktsioon? Kust need kriteeriumid võetakse, mille alusel tõesti lubatakse inimeste põhiõiguste ja -vabaduste piiramist?

14:46 Justiitsminister Raivo Aeg

Aitäh küsimuse eest! Kui apteegiketid enam ei toimi või osa apteeke paneb ukсед kinni, siis ei ole tegemist kaitseolukorraga. Meil võib halvemal juhul tegemist olla hädaolukorraga. Hädaolukorra alla lähebki näiteks elutähtsa teenuse katkemine ja kui meil kõik apteegid on kinni, siis eeldatavasti on elutähtsa teenuse osutamine katkenud. Selles osas võin teid rahustada, et kui katkeb üks elutähtis teenus, meil on toimunud loodusõnnetus või mingi nakkushaiguse puhang, siis kindlasti ei ole tegemist kaitseolukorraga, kus võib hakata oluliselt piirama isikute põhiõigusi ja -vabadusi.

14:47 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Riho Breivel, palun!

14:47 Riho Breivel

Härra minister! Riigikaitseseadus on üks lai seadus, mis teatud puhkudel määrab ühiskonnaelu väga tõsiselt ja suunab kogu riigi käitumist. Kas te ei leia, et see tähendab seda, et siin ikkagi peaks olema ka ära toodud käsuliinid, kuigi ei presidendi ega Riigikogu pädevust, ma saan aru, ei alandata? Ikkagi peaks olema ülevalt alla näidatud, mis on presidendi osa, mis on Riigikogu osa, mis on kellegi teise osa ja nagu ka Ants Laaneots ütleb, kes asendab keda mis ajal. Riigikaitseseaduses peaks need asjad kirjas olema, mitte et juristid peavad pärast teistest seadustest neid kompetentse otsima.

14:48 Justiitsminister Raivo Aeg

Aitäh küsimuse eest! Minugi poolest, seletuskirja juurde võiks ju teha mingisuguse tabeli või graafiku. Aga iseenesest ma arvan, et see on küllaltki arusaadav, et erakorralise seisukorra väljakuulutamise pädevus on Riigikogul ja sõjaseisukorra väljakuulutamise pädevus on siis Vabariigi Presidendil, kui on agressiooniga tegemist.

14:49 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Kalle Laanet, palun!

14:49 Kalle Laanet

Aitäh, hea juhataja! Hea minister! Mina küsiks in enam-vähem sellesama küsimuse, mida ma küsisin ka komisjonis. Seletuskirja 22. leheküljel on väga ilus joonis, kuidas sündmus eskaleerub hädaolukorrast kuni üles välja ehk siis sõjaseisukorrani. Hädaolukorra seadus ütleb, et hädaolukorda ehk tsiviilkriisi hakkab lahendama vastava valdkonna amet. Nagu me kõik teame, kriisi lahendamine eeldab teatud oskusi-teadmisi kriisisituatsioonis käitumiseks ja selle juhtimiseks. Ja kuna kriisid võivad väga kiirelt eskaleeruda – seda näitab ka joonis, mis meil siin on –, siis kas sinu arvates peaks uuesti lauale võtma hädaolukorra seaduse ja vaatama üle, kuidas seal juhtimine sätestatud on?

14:50 Justiitsminister Raivo Aeg

Kindla peale! Seletuskirjas on säärane väga lihtsustatud graafik, kus joon sujuvalt tõuseb ehk olukord eskaleerub. Tegelikult võib see olla siksakiline nagu Ameerika mäed, eks ole. Korraks võivad sündmused eskaleeruda, siis võib olukord rahuneda ja mingil ajendil uuesti eskaleeruda. Vahepeal võib-olla eriolukorra tunnused kaovad ja tulevad siis uuesti. Nii palju kui mina asjast aru saan, see riigikaitse revisjoni läbi viinud ekspertide kogu ongi vaadanud neid koosmõjusid – hädaolukorra seaduse, riigikaitse seaduse ja muude seaduste koosmõjusid. Ja olemasolevaid tühimikke on püütud täita, et ei tekiks vastuolusid ja ei tekiks ka ülekatet, ei tekiks dubleerimist.

14:51 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Jaak Juske, palun!

14:51 Jaak Juske

Austet eesistuja! Hea minister! Vastuses minu esimesele küsimusele te ütlesite, et kui valitsus otsustab selle kaitseolukorra üle, siis valitsus pöörduv õige pea parlamendi poole, et kehtestada kas sõjaseisukord või erakorraline seisukord. Ma loodan, et te eksisite kogemata. Selle seaduseelnõu järgi seda kohustust valitsusel ei ole. Sisuliselt võib valitsus kehtestada kaitseolukorra tähtajatult, ilma et ta pöörduks Riigikogu poole. Miks valitsus ikkagi tahab piirata parlamendi rolli ja saada sisuliselt piiramatud volitused?

14:52 Justiitsminister Raivo Aeg

Ma veel kord tulen selle juurde, et kaitseolukorda ei kuulutata välja mingi eraldiseisva aktiga, otsusega, et nüüd me oleme kaitseolukorras. Lihtsalt jõutakse tõe musedeni, et nüüd me oleme jõudnud kaitseolukorda. Ja et seda kaitseolukorda lahendada, tuleb otsustada järgmised sammud, millest n-ö kõige tipus on erakorralise seisukorra väljakuulutamine või sõjaseisukorra väljakuulutamine. Need on väga selgelt Riigikogu pädevusse kuuluvad otsused. Kaitseolukorda võib olla võimalik lahendada ka muude meetmetega, ei pea välja kuulutama erakorralist seisukorda või sõjaseisukorda. Kui mingisuguses Eestimaa piirkonnas, kuskil Lääne-Eestis näiteks mõni saar tahab eralduda Eesti

Vabariigist ja seal on puhkenud meeleavaldused, protestid, sõnavõttud Eesti Vabariigi territoriaalse terviklikkuse vastu, siis ei pea kohe välja kuulutama erakorralist seisukorda. Selle võib lahendada ka muude meetmetega, palju leebemate meetmetega. Selgitamise, veenmisega, võib-olla ka eriteenistuste rakendatavate meetmetega jne. Alati ei pea kaitseolukorra lahendamiseks välja kuulutama erakorralist seisukorda või sõjaseisukorda. Ja kaitseolukorda kui sellist eraldiseisvalt mingisuguse aktiga välja ei kuulutata.

Ega ka hädaolukorda eraldiseisva aktiga välja ei kuulutata. Küll kuulutatakse välja eriolukord. Kui on jõutud hädaolukorra tunnuste avaldumiseni, siis vajadusel kuulutatakse välja eriolukord. Hädaolukord on meil ju teada-tuntud mõiste juba. Hädaolukorra põhjustavad loodusõnnetused, kataastroofid, mingisuguste elutähtsate teenuste katkemised. Võrus ei olnud mitu päeva elektrit, aga ega sellepärast ei kuulutatud välja eriolukorda, see lahendati ära teiste meetmetega, kuigi situatsioon oli väga lähedane hädaolukorra situatsioonile: elutähtis teenus, elektrivarustus oli katkenud.

See analoogia kehtib ka kaitseolukorra puhul. On tekkinud mingi situatsioon, mis vastab mingitele tunnustele, aga seda situatsiooni ei deklareerita Riigikogu otsusega või valitsuse otsusega või mingi määrusega, see lihtsalt vastab mingitele tunnustele ja olukorra lahendamiseks kasutatakse asjaomaseid meetmeid. Need peavad, nagu ma ütlesin, olema proportsionaalsed ega tohi ülemäära riivata isikute põhiõigusi ja -vabadusi. Tohib riivata just nii palju, kui on vaja, mitte rohkem.

14:55 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Lauri Läänemets, palun!

14:55 Lauri Läänemets

Aitäh, hea eesistuja! Lugupeetud minister! Kas ma sain praegu teie seletusest õigesti aru, et kaitseolukorda ei kuulutata välja, valitsus lihtsalt tõdeb, et nüüd tal on õigus kodanike õigusi piirata? Ja küsimuse teine pool on selline: kui valitsus sellise tõdemuseni on jõudnud, ilma kedagi võib-olla isegi teavitamata, kas siis võib õigusi piirates tekkida olukord, et tulemas on valimised, aga kaitseolukord ei võimalda valimisi korraldada?

14:56 Justiitsminister Raivo Aeg

See on hea küsimus, kui ausalt öelda. Ma ei tea, kas revisjon pööras tähelepanu võimalikule situatsioonile, kus valimisi ei ole võimalik korraldada. Kaitseolukord võib kindlasti olla üleriigiline, aga see võib tekkida ka mõnes regioonis või mingil muul piiratud territooriumil. Kui see ei ole üleriigiline, siis ma eeldan, et riik funktsioneerib väga selgelt nagu rahuajal ikka: korraldatakse valimised ja kõik muud toimingud, mis on riigis rahuajal ette nähtud. Kui aga näiteks sõjaseisukord kuulutatakse välja, siis võib valimiste läbiviimine minu arvates tõepoolest olla väga küsitav ja komplitseeritud.

14:57 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Hanno Pevkur, palun!

14:57 Hanno Pevkur

Aitäh! Noh, asi läheb järjest segasemaks. Ma meenutan ajaloost ühte pikemalt kehtinud õigusakti "Bürgerliches Gesetzbuchi": seda hakati kirjutama 1881. aastal ja kirjutati 15 aastat, siis võeti see Saksa parlamendis vastu ja jõustumiseks anti veel viis aastat aega. Kogu protsess kestis ligikaudu 20 aastat ja siiaani see seadus on täiesti adekvaatne, loomulikult teatud muudatustega. Nüüd, kui te ütlete, et kaitseolukorda välja ei kuulutata, siis kuidas mõista § 11, mis ütleb, et Vabariigi Valitsuse kaitseolukorra ja selle lõpetamise otsus jõustub pärast selle allakirjutamist. Ehk Vabariigi Valitsus siiski teeb otsuse, et nüüd on kaitseolukord. Mis puudutab põhiõiguste piiramist, siis põhiõiguste piiramist peavad inimesed alati saama vaidlustada. Aga kui te ütlete, et kaitseolukorra puhul on tegu justkui Vabariigi Valitsuse sisemise veendumusega, siis see ei ole vaidlustatav. Ehk veel kord: palun täpsustage, kas kaitseolukord kuulutatakse välja ja mis siis edasi saab.

14:58 Justiitsminister Raivo Aeg

Aitäh küsimuse eest! Kaitseolukorda kui olukorda eraldiseisvalt niimoodi välja ei kuulutata, nagu kuulutatakse välja erakorraline seisukord või sõjaseisukord. See, et fikseeritakse, et on jõutud

kaitseolukorda, ei tähenda, et see kuulutatakse üleriigiliselt või kuskil territoriaalselt välja. (Sumin saalis.) Jah, aga seda ei kuulutata välja kaitseolukorrana. Me oleme ... (Kõva sumin saalis.) No eks siin, ma kujutan ette, tekitab segadust terminoloogiline lähenemine ja võib-olla ka juriidiliste nüansside mitmekesisus. Üks asi on see, et antakse välja mingi õigusakt mingi seisukorra väljakuulutamiseks. Nagu me siin korduvalt oleme rääkinud, sõjaseisukord ja erakorraline seisukord fikseeritakse väga selgelt õigusaktiga. Riigikogu kuulutab selle välja ja see on avalikkusele teada antav Riigikogus vastu võetud õigusakt. Teine situatsioon on see, et fikseeritakse olukord, et on tekkinud teatud tingimused, aga seda ei fikseerita eraldiseisva õigusaktiga.

15:00 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Maris Lauri, palun!

15:00 Maris Lauri

Aitäh! Kuulan siin seda diskussiooni kaitseolukorra üle ja mul tekib järjest enam arusaamine, et sellest tekstist saadakse väga erinevalt aru. Mis tähendab seda, et tekst on halb. Ja siin on vastuolud sees. Kui on otsus, siis on otsus, kas ta on välja kuulutatud või ei ole. Tekst on eestikeelne, sellest tuleb täpselt aru saada. Aga ma tahan tegelikult küsida hoopis seda, mida kolleeg Hanno Pevkur esimese küsimusena küsis. Kui põhiseadus näeb ette, et on kaks eraldi seadust, rahuaja riigikaitse seadus ja sõjaaja riigikaitse seadus, nüüd aga tehakse üks seadus, siis minu loogika – ma ei ole küll jurist – ütleb, et tekib kohe vastuolu põhiseadusega.

15:00 Justiitsminister Raivo Aeg

Seni ekspertide kogu ei ole tuvastanud vastuolu põhiseadusega. Aitäh!

15:01 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Ruuben Kaalep, palun!

15:01 Ruuben Kaalep

Aitäh, lugupeetud istungi juhataja! Austatud minister! Põhiseaduse § 54 ütleb, et kui muid vahendeid ei leidu, on igal Eesti kodanikul õigus osutada põhiseadusliku korra vägivaldsele muutmisele omaalgatuslikku vastupanu. Kuidas see põhimõtte kajastub selles eelnõus? Ja ma küsin ka, mis juhtub olukorras, kui Vabariigi Valitsus otsustab mitte fikseerida kaitseolukorda. Kui näiteks korduvad 1940. aasta sündmused, kus valitsus vaatab rahulikult pealt, kuidas võõrväed ületavad riigipiiri? Kuidas sellises olukorras on tagatud Eesti riigikaitse toimimine?

15:01 Justiitsminister Raivo Aeg

Aitäh! See seaduseelnõu ei puuduta isikute omaalgatuslikku tegevust, küll aga määratleb, et riigikaitsefunktsiooni täitmine on laiapindne ja laiaulatuslik, sinna on kaasatud nii riik, kohalikud omavalitsused, osa avalik-õiguslikke institutsioone ja ka kodanikud. See, et igal Eesti Vabariigi kodanikul on oma initsiatiivil õigus astuda vastu agressorile, ei ole selle seaduse reguleerimisala.

15:02 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Andres Sutt, palun!

15:02 Andres Sutt

Aitäh! Ma arvan, et küsimuste hulk ja fookus näitab väga selgelt, kui oluliseks me riigikaitseseadust peame. Minu küsimus on sama nurga alt, nagu kolleegid juba küsisid selle kaitseolukorra kohta. Ma loen seletuskirja leheküljelt 10 punkti 6: "Eelnõuga antakse volitus kehtestada isikut tõendavate dokumentide kaasaskandmise kohustus, piirata sideteenuseid ning täpsustatakse Eestist lahkumise, sõnumisaladuse, kodu, perekonna- või eraelu puutumatuse õiguse, ühingute ja sihtasutuste tegevuse ning majandustegevuse piirangut." Kõike seda siis kaitseolukorras. Te ütlete, et kaitseolukord võib tekkida, et seda ei pea välja kuulutama, see on minu jaoks natuke kummaline, aga jätame selle. Ent kui kaua siis võib kesta see kaitseolukord, mis annab valitsusele põhimõtteliselt piiramatud volitused põhiseaduslike õiguste piiramiseks?

15:03 Justiitsminister Raivo Aeg

Aitäh! See, kui kaua kaitseolukord kestab, sõltub sellest, millal olukord laheneb, probleem lahendatakse, enam ei ole ohtu põhiseaduslikule korrale, territoriaalsele terviklikkusele ega ole ka enam sõjalise agressiooni ohtu. Mis puudutab põhiseaduslike õiguste piiramist, siis on antud loetelu, mis on kaitseolukorras kasutatavad vahendid, mil määral võib sekkuda isikute põhiõigustesse. Ja eristatud on ka meetmed, mida võib kasutada üksnes sõjaseisukorra või erakorralise seisukorra väljakuulutamise korral. Nii et see ei laiene kohe automaatselt niimoodi, et kui kaitseolukorra situatsioon on tekkinud, siis kogu see ampluaa või kogu see pakett automaatselt käivitub. Teatud juhtudel, n-ö suurema riivega juhtudel tuleb ikkagi võtta vastu otsus erakorralise seisukorra või sõjaseisukorra väljakuulutamiseks.

15:04 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Raimond Kaljulaid, palun!

15:04 Raimond Kaljulaid

Suur aitäh! Ma püüan selle küsimuse diplomaatiliselt esitada. Ma arvan, et abstraktse põhimõttena võiks seda, et peaministril on õigus anda kaitseolukorras korraldusi nii, et ta ei kutsu kokku tervet valitsust ega aruta seda läbi, täiesti arutada. Aga nagu Toots ütles, see on teooria, tuleme praktikasse. Kas teie isiklikult valitsusliikme, ministrina tunneksite ennast praeguse siseministri isikuomadusi ja juhtimisstiili arvestades mugavalt olukorras, kus teie tänasele kolleegile siseministrile on antud õigus anda teile korraldusi, mille puhul te teate, et need ei ole läbi räägitud valitsuse laiemas ringis? Ma tean, et teil on olnud küllalt põhimõttelisi eriarvamusi näiteks peaprokuröri nimetamise küsimuses. Kas selline juhtimismudel sisendaks teile tõsisel kriisilolukorras kindlust?

15:05 Justiitsminister Raivo Aeg

Aitäh küsimuse eest! Jah, eelnõu kohaselt on peaminister kaitseolukorra lahendamise strateegiline juht, kes saab korraldusi anda mõnele asutusele ja institutsioonile ja ka valitsuse liikmele, kelle vastutusalas sündmuse lahendamist korraldab institutsioon või asutus asub. Tõepoolest, nagu te ütlesite, üks on teooria, teine praktika. Eks see strateegilise juhtimise õigus ja muud volitused on teatud olukordades antud peaministrile just selleks, et tagada vajadusel otsuste vastuvõtmise operatiivsus. Iga jooksva otsuse vastuvõtmiseks ei ole ju mõeldav kutsuda Vabariigi Valitsust iga päev või mitu korda päeva jooksul kokku. Kindlasti on nii, et oleneb ka otsuse tasemest. Vahel on vaja kollegiaalselt otsustada, vahel vajab strateegiline juht ka kollegiaalset arutamist, vahel on ehk vaja langetada sellise kaaluga otsus, mida on võimalik teha ilma valitsuse istungit kokku kutsumata või siis on kaasatud valitsuskabinet osaliselt asjaomaste ministrite näol.

15:07 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Eerik-Niiles Kross, palun!

15:07 Eerik-Niiles Kross

Aitäh, hea juhataja! Hea minister! Ma kahjuks jätkan ikka sellesama kaitseolukorra teemal. Kuulates neid selgitusi mulle tundub, et Justiitsministeerium on mõelnud välja päris galantse lahenduse, et hübriidohu vastu seatakse selline hübriidõiguslik institutsioon või hübriidinstituut. Ühest küljest nagu on erikord ja teisest küljest nagu ei ole. Tekib selline *Ding an sich*, Kanti asi iseeneses. See justkui on ja siis valitsus tõdeb, et nüüd on. Samas peaminister ikkagi tuleb ja informeerib kohe Riigikogu ja presidenti, et see on nüüd tekkinud – mingisugune otsus peab ju olema. Samas see olukord annab seadusega valitsusele õiguse kolme põhiseaduslikku õigust piirata, see nagu tekib kuidagi sellega koos. Mulle tundub, et see on ikkagi nagu väga nõrgal jääl kõndimine põhiseaduse mõttes. Põhiseaduse § 130 ütleb väga selgelt: "Erakorralise või sõjaseisukorra ajal võib riigi julgeoleku ja avaliku korra huvides seadusega ettenähtud juhtudel ja korras piirata isikute õigusi ja vabadusi ning panna neile kohustusi." Seal ei ole ette nähtud mitte mingit muud võimalust. Nüüd me loome sellise võimaluse. Muide, Riigikohus on samu probleeme näinud seda kommenteerides. Mulle tundub, et see asi on meil ikkagi läbi mõtlemata.

15:09 Justiitsminister Raivo Aeg

Vaadake, härra Eerik-Niiles, neli aastat on ekspertide kogu seda revisjoni läbi viinud ja päid murdnud. Tõtt-öelda mina ei ole ühelgi selle kogu koosviibimisel olnud. See ei ole nii, nagu te viitate, et Justiitsministeerium on leidnud sellise galantse lahenduse. Sinna on kaasatud olnud ka Siseministeerium, Kaitseministeerium, sinna on vastavate valdkondade eksperdid olnud kaasatud, nii et kindlasti ei ole see Justiitsministeeriumi kabinetivaikuses sündinud eelnõu. Seda esiteks. Teiseks, veel kord: me oleme harjunud terminiga "hädaolukord", mida samamoodi ei kuulutata välja. On teatud tingimused, mille korral tõdetakse, et meil on hädaolukord, ja hädaolukorra lahendamiseks on võimalik kuulutada välja eriolukord. On võimalik, aga ei ole kohustuslik seda välja kuulutada. Samamoodi on kaitseolukorraga. Kaitseolukorra lahendamiseks ei pea välja kuulutama neid eriolukordi, neid võib lahendada ka teiste meetoditega. Ja vastavalt sellele, kas eriolukord on välja kuulutatud või ei ole, on ka see gradatsioon, milliseid põhiõiguslikke riiveid võib isikutel tekitada ja milliseid ei või tekitada. Näiteks meediateenuste piirangut ei saa kehtestada ilma, et oleks välja kuulutatud erakorraline seisukord või sõjaseisukord. Ei saa! (Saalis räägitakse midagi.) Ei ole nii. Seda saab teha ainult erakorralise seisukorra või sõjaseisukorra ajal, kui need on välja kuulutatud.

15:11 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Kalle Laanet, palun!

15:11 Kalle Laanet

Aitäh! Ma tuleks jälle praktilise poole juurde tagasi. Sa korraks mainisid ka meie viimast sündmust, seda Lõuna-Eesti tormi. Tegelikult elekter oli maas, kõik süsteemid olid lakanud töötamast. Noh, elekter elektriks, aga see sündmus oleks võinud eskaleeruda julgeolekuliseks ohuks – piirikaitsesüsteemid ja infovahetus olid ka maas. Minu küsimus on selline. Täna on selgusetu, kes vastutas selle olukorra – sa ütled, et see ei olnud hädaolukord – lahendamise eest. Siia maani ei ole aru saanud, kes selle eest vastutas, kas MKM, Elektrilevi või kes iganes. Aga selle näite puhul on ju arusaadav, et sellise kriisi lahendamise eest peavad vastutama need ametkonnad ja isikud, kes suudavad kriisi lahendada. Kas mul on õigus?

15:12 Justiitsminister Raivo Aeg

Absoluutselt! Sellepärast ongi ääretult oluline, et õppuste käigus eri ametkonnad harjutavad koos tegutsemist. Igaüks peab olema oma vastutusvaldkonnas võimeline oma jõudusid rakendama, käivitama meetmeid, mis kuuluvad nende pädevusse. Võivad tekkida mõne üksikinstitutsiooni sekkumist vajavad olukorrad, aga kindlasti ka sellised, kus väga mitmed riigiasutused, väga erinevad riigi- ja võib-olla ka muud institutsioonid peavad sekkuma. Ja üldpõhimõtte on, et omavalitsuste territooriumil on hädaolukorra üldkoodinaator omavalitsus koos selle juhiga. See, kuidas meil see kõik funktsioneerib, milline on omavalitsuste võimekus hädaolukordasid lahendada, on omaette küsimus. Sellesse, ma arvan, ei ole täna mõtet sukelduda, milline on nende n-ö ressursside kapatsiteet ja samamoodi ka kogemuste ja teadmiste kapatsiteet. Aga omavalitsuse koordineeriv roll oma territooriumil tugineb just sellele, et ta saab kaasata erinevaid osapooli, kes oskavad situatsioonile lahendused leida.

15:14 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Alar Laneman, palun!

15:14 Alar Laneman

Aitäh, austatud istungi juhataja! Austatud minister! On selge, et riigil peab olema tõhus mehhanism selliste kiirelt arenevate ohtlike olukordade lahendamiseks. Aga ma mõistan ka eelmisi küsijaid ja mulle tundub, et üks murekoht on see, et valitsuse võim kasvab, ja võib-olla nähakse võimalust, et seda võimu kasutatakse valesti. Õiguskantsler on meile meelde tuletanud, et Riigikogu on liiga palju võimu ära andnud. Kui nüüd see kõik kokku panna, kas teile ei tundu, et oleks vaja leida võimalusi Riigikogu rolli suurendada?

15:14 Justiitsminister Raivo Aeg

Aitäh küsimuse eest! Jah, ma olen ka tunnetanud, et küsimustega on kuidagi kahtluse alla üritatud panna valitsuse riigimehelikkus, valitsuse ustavus riigile, valitsuse pädevus ja kogemused. Aga mina olen küll aru saanud selle aja jooksul, mis Eesti Vabariik on olnud iseseisev, et valitsus ja Riigikogu mõlemad töötavad ikkagi selle nimel, et meie põhiseaduslik kord, et Eesti riik püsiks ja nii põhiseaduslik kord kui ka territoriaalne terviklikkus oleks tagatud. Seda esiteks. Kindlasti ei saa öelda, et valitsus ja Riigikogu on kaks vastanduvat, antagonistlikku institutsiooni Eesti Vabariigis. Sellega kindlasti nõus ei saa olla.

Teiseks, Vabariigi Valitsus annab Riigikogu ees vande. Ja kui tõesti valitsus läheb ülekaale ja Riigikogu arvates ei täida oma funktsioone või ületab oma pädevusi, siis Riigikogu saab alati peaministrile umbusaldust avaldada ja valitsuse tagasi kutsuda, nii et määrataks paika valitsus, kes on riigile lojaalne ja riiki igati teeniv. Aga ma ei saa kuidagi nõus olla sellise seisukohaga, et Riigikogu hoiab Eesti riiki, aga valitsus absoluutselt ei ole sellele suunatud või on lausa pahatahtlik Eesti riigi iseseisvuse osas.

15:16 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Urve Tiidus, palun!

15:16 Urve Tiidus

Aitäh! Mul on lugupeetud ministrile küsimus, mis õigupoolest on inspireeritud ühe kolleegi küsimusest. Täna käivitus siin väga tõsine debatt, ja seda mitte ilmaasjata. Ma ei pea silmas ainult võimu küsimust. Küsimus on selline: kui Vabariigi Valitsus otsustas oma istungil ühiselt selle eelnõu üle, kas teil tekkis ka mõnel teemal debatt või läks see Riigikokku saatmine kiiresti läbi?

15:17 Justiitsminister Raivo Aeg

Vabariigi Valitsus arutas seda valitsuskabineti istungil. Loomulikult valitsuse istungil, kui otsustati see saata Riigikokku, süviti teema avamist enam ei toimunud. Küll aga arutati seda kabinetiistungil. Aga tuleb tunnistada, et nii tõsist ja nii sügavuti minevat debatti, nagu täna siin saalis toimub, kabinetiistungil ei toimunud.

15:17 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Lauri Läänemets, palun!

15:17 Lauri Läänemets

Aitäh! Lugupeetud minister! Mind huvitab ikkagi see valitsuse otsuse tegemine, et kaitseolukord on tekkinud. Miks valitsus ei fikseeri oma otsusega, et nüüd on kaitseolukord? Mind üldse huvitab, kuidas valitsus aru saab, et tekkinud on kaitseolukord, kui ta seda otsust ei tee. Mis hetkel tekib valitsusel õigus inimeste põhiseaduslikke õigusi piirata?

15:18 Justiitsminister Raivo Aeg

Aitäh! Kuidas ta aru saab? Eks see kuidagi peab teadvusse jõudma, et nüüd oleme jõudnud situatsiooni, mille tunnused vastavad kaitseolukorra tunnustele. Põhiline tunnus on see, et tõepoolest on ohtu sattunud Eesti põhiseaduslik kord ja üritatakse mitteseaduslike vahenditega, ehk ka vägivaldsete vahenditega Eesti põhiseaduslikku korda muuta. Kui see toimub demokraatlikul teel, siis ei ole ju midagi, aga tuleb ära hoida põhiseadusliku korra vägivaldset muutmist. See tingimus peab olema kindlasti täidetud. Tingimuseks võib olla ka see, nagu ma ütlesin, et on teatavad separatismi ilmingud, ohus on riigi territoriaalne terviklikkus või riigi iseseisvus. Loomulikult tuleb siis välja kuulutada sõjaline seisukord. Kui on tegu nende tunnustega, siis jõuab teadvusse, et tekkinud on kaitseolukord ja selle esile kutsunud sündmustega kaasnevate probleemide lahendamiseks tuleb rakendada teatud meetmeid. Ja need meetmed, nagu ma siin korduvalt olen öelnud, on erakorralise seisukorra väljakuulutamise, halvemal juhul sõjaseisukorra väljakuulutamise, kui muudest ennetavatest meetmetest ei piisa.

Veel kord: ma olen mitu korda viidanud, et regulatsiooni võiks võrrelda hädaolukorra lahendamise reeglistikuga. See ei nõua eraldiseisva riikliku akti väljaandmist, kus on öeldud, et on tuvastatud teatud tingimuste täitumine, teatud olukorra teke, mis on meid viinud kaitseolukorda.

Ma ei välista ka seda, et Riigikogu menetluses tõepoolest selgub, et eksperdid, need revisjoni teinud

oma valdkonna spetsialistid, kes haaravad seda valdkonda alateadlikult palju laiemalt ja palju selgemalt, ei osanud väga paljudele nüanssidele tähelepanu pöörata. Nende jaoks olid paljud probleemid juba selged ja nad ei osanud väga paljudele nüanssidele ehk üldse tähelepanu pöörata, aga laiemal arutelul siin Riigikogu saalis või ka edaspidi komisjonis vajavad need selgitust. Need täiendavad selgitused võib eelnõu menetlemisel esimese ja teise lugemise vahel seletuskirja lisada. Ja hea meelega loomulikult Justiitsministeerium ja ma arvan, et ka teised kaasatud ministeeriumid ja huvigrupid on nõus oma panuse andma ja selles menetluses kaasa lööma.

15:21 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Keit Pentus-Rosimannus, palun!

15:22 Keit Pentus-Rosimannus

Aitäh, hea juhataja! Austatud minister! See kindlasti on väga oluline seadus. See, et eksperdid, selle valdkonna spetsialistid kõiki nüansse valdavad, on väga hea, aga seadus peab olema laiemalt mõistetav ja üheselt arusaadav. Ja nagu tänane arutelu näitab, on hulk nüansse, mille koha pealt ta seda praegu ei ole.

Ma tulen teksti enda juurde tagasi: ikkagi seesama § 3 "Kaitseolukord". Ma arvan, et kõik on nõus, et kui tegu on sündmusega, mis, nagu te kirjeldasite, ohustab vahetult Eesti riigi iseseisvust, sõltumatust, territoriaalset terviklikkust või põhiseaduslikku korda, siis peab olema võimalus väga kiiresti reageerida. Aga sellesama § 3 lõike 1 punkt 1 lisab veel kogu ühiskonna elukorraldust ohustava sündmuse. Seletuskirjas ei ole seletatud, mida kogu ühiskonna elukorraldust ohustav sündmus endast kujutab, ja see võimaldab tõlgendusi lõputult. Kui me räägime kogu ühiskonna elukorraldusest, siis sinna alla läheb mis iganes. Kas te saate tuua näite ja lahti seletada, mida selle all mõeldud on? Millised olukorrad, millised sündmused on selle seaduse mõttes kogu ühiskonna elukorraldust puudutavad? Ja ikkagi küsin veel kord üle, miks, mis kaalutlustel on Riigikogu jäetud kaitseolukorra määratlemisest täiesti välja.

15:23 Justiitsminister Raivo Aeg

Aitäh küsimuse eest! Tegelikult mul ei jätku praegu fantaasiat kogu riigi elukorraldust segamini löövaid sündmusi või olukordi siin välja mõelda. Eks teatud mõttes on valitsusele jäetud ka kaalutusõigus. Noh, ma ei tea, peab siis konstrueerima-mõtleva, millised olukorrad need võiksid olla.

Aga mis puudutab seda, miks on Riigikogu välja jäetud kaitseolukorra määratlemisest, siis eeskätt on tegemist situatsiooniga, kus riiki ähvardavad teatud eksistentsiaalsed ohud. Ja nüüd tuleb määratleda, et kas tõepoolest need tingimused on olemas. Ma arvan, et puhtpragmaatilistel kaalutlustel on siin lähtutud seisukohast, et valitsusel on küllaltki selge kompetents, oskus ja pädevus need tingimused ära tunda. Teatud tunnused viitavad kaitseolukorra tekkele ja need kas on või ei ole. Aga kõik edasised sammud, pädevus neid teha on väga selgelt antud Riigikogule. Ja see juba annab valitsusele ja valitsusasutustele laiendatud pädevuse isikute põhiõiguste ja -vabaduste piiramiseks.

15:25 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Madis Milling, palun!

15:25 Madis Milling

Suur tänu, härra istungi juhataja! Austatud minister! Me ju teame, et ükski tänapäeva sõda ei alga sõja kuulutamisega. Ja üldse, järjest on ähmastumas piir, mis see sõda nüüd siis täpsemalt on. Ma pean silmas mastaapseid küberrünnakuid ja kõike muud sellega seonduvat. Te olete täna kaitseolukorra kontekstis kasutanud päris mitu korda väljendit "teatud tunnused" või "iseloomulikud tunnused". Ja on ka korduvalt küsitud, mis need tunnused siis on. Ma küsin niipidi: kas on mingis õigusaktis plaanis üles lugeda need tunnused, mille pinnalt Vabariigi Valitsus või peaminister saab öelda, et jah, poisid, nüüd meil on kujunenud kaitseolukord? Praegu jääb mulje, et valitsus läheb Stenbocki maja rõdule, vaatab pilvi ja ütleb, et nüüd on meil kaitseolukord. Ja see on seda kummalisem, et näiteks relvaseaduses me oleme suutnud n-ö viimase komakohani kirja panna, mis olukorras ma tohin oma kodu ja peret tulirelvaga kaitsta, aga riigi kontekstis on see kuidagi väga ähmaseks ja selliseks tunnetuspõhiseks jäänud.

15:26 Justiitsminister Raivo Aeg

Aitäh! Ma lugesin siit välja küsimuse, kas on võimalik või plaanis koostada loetelu tunnustest, mis peaksid kindlasti olema olemas, et saaks rääkida kaitseolukorra tekkimisest. Kindlasti on võimalik koostada mingisugune nimekiri teatud situatsioonidest, tunnustest, aga ma arvan, et pole kuigi hea mõte kehtestada selline nimekiri seaduse tasemel. Sest see nimekiri on ammendav ja kohe, kui tekib juurde üks täiendav tunnus, mida seal nimekirjas ei ole, mida seal seaduses nimetatud ei ole, siis me kaitseolukorrast tulenevaid volitusi ja tegevusi rakendada ei saa. Ma arvan, et seadus peaks ikkagi fikseerima üldmõisted, üldraamid, üldarusaamad. Kas võiks olla vaja mingit madalamal seisvat akti või tuleks jääda nende üldraamistiku määratluste juurde ja sealt tuletada, kas üks või teine sündmus vastab nendele tingimustele, ja jätta see valitsuse tasemel otsustada? Mina kindlasti ei toeta seda, et seaduse tasandil fikseerida mingi konkreetne sündmuste, olukordade loetelu, et ainult sellisel juhul on meil kaitseolukord. Kui me pole osanud mõnd sündmust ette näha, siis oleme hädas, hakkame kiirkorras seadust muutma. Aga me räägime ikkagi olukordadest, kus on vaja ülioperatiivselt reageerida. Hakata sellises olukorras seadust muutma – no ma kahtlen selle efektiivsuses.

15:28 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Peeter Ernits, palun!

15:28 Peeter Ernits

Hea juhataja! Hea ettekandja! Kõige mahukam see seadus ei ole. Ma mäletan, et investeerimisfondide seaduse eelnõu lähenes tuhandele leheküljele, see siin on koos seletuskirjaga umbes viiesajaleheküljeline. Ma mäletan, kuidas hädaolukorra seaduse menetlemine käis – see on poole õhem – ka tohutu pikalt. Aga nüüd, püüdes lugeda seda eelnõu, siis ausalt öeldes tekib küsimus, kas nii kiiresti on mõtet seda menetleda. Ma vaatan, et kümme tublit inimest on sellega tegelenud, aga meie sõjamehed on sellest kõrvale jäänud, ka arvamuste küsimise koha pealt, kuigi nemad peaksid kõige olulisemana selles töös kaasa lööma. Hea kolleeg Leo Kunnas pühendas terve pika jõuluvaheaja selle lugemisele, et aru saada, mina nii palju aega ei võtnud ja asi on segane. Ja minu küsimus on: miks sõjamehed jäeti kõrvale? Ja teine asi, menetlemisaeg on tavapärased kümmekond päeva. Kas tasub nalja teha nii tõsise asjaga?

15:30 Justiitsminister Raivo Aeg

Ma tõesti ei oska öelda, kas sõjamehed on kõrvale jäänud või ei ole. Igatahes Kaitseministeerium on kaasatud olnud. Ja eeldus on see, et Kaitseministeerium on oma valitsemisalas Kaitseväge kaasanud vähemalt oma sisemiste seisukohtade aruteludele. Ma vähemalt eeldan seda. Minu varasem kogemus igatahes ütleb, et ministeerium kaasab selliste küsimuste puhul oma seisukohtade kujundamisel oma allasutusi ja kasutab kompetentsi, mida on võimalik sealt saada. Jah, ei oska öelda. Mis puudutab tähtaegu, siis see on Riigikogu enesekorralduslik õigus kokku leppida, kui pikk on ettepanekute esitamise tähtaeg. Saate siin omavahel selle otsuse ära teha.

15:31 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Vilja Toomast, palun!

15:31 Vilja Toomast

Aitäh! Ma alustan natuke kaugemalt või laiemalt ja toon ühe paralleeli. Nagu me kõik hästi mäletame, Riigikogus oli üsna hiljuti arutusel üks Kaitseväge seotud eelnõu, mis puudutas kaitseväeluurele suuremate õiguste andmist, inimeste pealtkuulamist jne. Teatavasti ... Okei, "pealtkuulamine" oli vale sõna, ma ei nimeta seda.

15:31 Raivo Aeg

Tuleb olla täpne!

15:31 Vilja Toomast

Tuleb olla täpne! Ma ei ütlegi siis seda välja. Aga põhimõtteliselt on teada, et sellega on jõutud Riigikohtusse. Ma tõepoolest ei ole tervet jõuluvaheaga lugenud seda seaduseelnõu, aga kui ma kuulan seda arutelu ja loen siit-sealt teksti, siis mulle tundub, et selle eelnõuga võib täpselt samamoodi

minna. Aga täpsemalt ma tahan siiski küsida sellesama teema kohta, et kui valitsusel on tunne, et kaitseolukord on vaja mitte välja kuulutada, vaid et on tekkinud kaitseolukord. Me ei saa aru, kuidas sellest teada antakse, mida selleks tehakse. Neljanda peatüki § 29 lõikes 3 on kaugemale mindud ja öeldud, et kaitseolukorra lahendamisel võib Vabariigi Valitsus otsustada eelhaldusaktiga meetmeid rakendada. See annab tegelikult valitsusele väga suured volitused. Aga me ei ole siiamani aru saanud, mis on see akt, mille valitsus vastu võtab, millega ta informeerib Riigikogu ja mille alusel ta annab juba täiesti konkreetseid kohustusi haldusorganitele midagi tegema hakata.

15:32 Justiitsminister Raivo Aeg

Aitäh küsimuse eest! Vabariigi Valitsus võib haldusakte anda välja ka siis, kui ei ole kaitseolukorda ega hädaolukorda. Eks need haldusaktid on ikkagi selle suunitlusega, mida tingib vajadus kaitseolukord lahendada. Veel kord: kõik, mis praegusel hetkel vajab täpsustamist, korrigeerimist, ülevaatamist – Justiitsministeeriumi poolt on koostöövalmidus olemas, me oleme valmis kaasa mõtlema, oma ettepanekuid tegema ja neid ka põhjendama. Ja tõepoolest ei saa välistada, et kuna see eelnõu on ühiskonnaelu seisukohast väga oluline, riigikorralduslikult oluline, riigi julgeoleku seisukohalt oluline, siis need debadid jõuavadki välja Riigikokku. Te viitasite siin sellele seadusele, mis annab kaitseväeluurele täiendavaid võimalusi oma julgeolekuala kindlustamiseks ja teatud isikute taustakontrolli tegemiseks. Aga siis ju Riigikogus tõdeti, et seadus muus osas on täiesti põhiseadusega kooskõlas ja igati vajalik. Ainukene asi, mida Riigikohus pidas vajalikuks täpsustada ja ütles, et seal tuleb seisukohta muuta, oli teavitamine. See oli üks ja ainukene nüanss kogu selle seaduse juures.

15:34 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Kalle Grünthal, palun!

15:34 Kalle Grünthal

Aitäh! Minu küsimus puudutab tegelikult sama teemat, mille kohta küsis kaks korda meie hea kolleeg Raimond Kaljulaid, kellele ei mahtunud kuidagi pähe asjaolu, et kaitseolukorra ning kaitseolukorra lahendamiseks välja kuulutatud erakorralise seisukorra ja sõjaseisukorra juht on peaminister ja kui peaministrit ei ole, siis asendab teda siseminister Mart Helme. Kusjuures Raimond Kaljulaidi arvates tema isikuomadused ja parteiline kuuluvus nagu ei tohiks olla need, mis on. Kas te võiksite meie heale kolleegile, keda praegu saalis ei ole, kas kirjalikult või mingil muul viisil selgitada, mida tähendab operatiivne tegutsemine ning valitsuse n-ö struktureaalne töökorraldus, mismoodi neid ülesandeid jagatakse?

15:35 Justiitsminister Raivo Aeg

Aitäh! Kui ta küsib meie käest seda selgitust, eks me siis vastame. Aga kui peaministrit ei ole, siis vastavalt asenduse korrale on esimene asendaja tõepoolest siseminister, kes praegu on härra Mart Helme. Järgmiseks asendajaks on välisminister, kes on Urmas Reinsalu. Mina usaldan mõlemat asendajat, mul ei tekiks kahtlust, et kumbki neist hakkaks kasutusele võtma meetmeid, mis kahjustavad Eesti Vabariiki.

15:36 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Keit Pentus-Rosimannus, palun!

15:36 Keit Pentus-Rosimannus

Aitäh, hea juhataja! Austatud minister! Taas § 3 lõige 1 punkt 1: kaitseolukord on sündmus või sündmuste ahel, mille tagajärjed ohustavad muu hulgas kogu ühiskonna elukorraldust. Te vastasite mulle, et te ei oska praegu siin defineerida, mida selle kogu ühiskonna elukorralduse all eelnõus mõeldud on. Aga miks selline täiendus siia eelnõusse siis kirja sai, kui te eelnõu kaitstes tegelikult ei oska seda defineerida ja ütlete, et see nõuab liigset fantaseerimist? Ma ikkagi palun, et te tooksite mõne näite, mida see kogu ühiskonna elukorraldust puudutav sündmus endast kujutada võib. See on nii lai mõiste, et ilma täiendava seletuseta, mida seletuskiri praegu ei paku, saab seda punkti tõesti tõlgendada kuidas iganes.

15:37 Justiitsminister Raivo Aeg

Aitäh, hea küsija! Ma vastan teile kirjalikult. Ma täpsustan seda. Ma ei taha teile siin udu ajada, nii tuleks konkreetne vastus.

15:37 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Signe Riisalo, palun!

15:37 Signe Riisalo

Aitäh, hea juhataja! Hea minister! Tegelikult oli mul sama küsimus, aga ma küsin siis natukene teistmoodi. Kui me vaatame § 3 lõike 1 punkti 1 loetelu, siis näeme, et selles loetelus on kasutatud sõna "või". See tähendab seda, et kui tekib selline olukord, kus sündmuse või sündmuste ahela tagajärjed ohustavad vahetult kogu ühiskonna elukorraldust, siis see ongi juba kaitseolukord. Nagu te enne ütlesite, jõuab kaitseolukorra puhul Vabariigi Valitsuseni tõdemus, et nüüd on see olukord käes, eks ole. Ja sellepärast ma leian, et on ülivajalik, et kogu ühiskonna elukorraldust ohustav situatsioon oleks väga selgelt lahti kirjutatud. Minu arusaamist mööda on meil hädaolukorra seadus samamoodi olemas, see räägib samuti olukordadest, kus meil on elutähtsad teenused katkenud, kus meil on loodus-, tööstus- või inimtekkeline katastroof. Ma ei saa aru, mis sinna vahele veel jääb. Ilma täiendava selgitusega minu hinnangul ei ole võimalik seda seaduseelnõu edasi menetleda.

15:38 Justiitsminister Raivo Aeg

Aitäh! Proovime selle seletuse siis leida, aga eks tegu ole samasuguse üldistusega, nagu te siin viitasite, et hädaolukorras me räägime elutähtsa teenuse katkemisest. Me ei kirjelda väga täpselt, millise elutähtsa teenusega on tegemist. Meil ei ole seda loetelu – on see side, on see elekter, on see vesi, on see kanalisatsioon, on see värske õhk või päike. On jäetud sama üldistustase, et teenuse puudumine halvab kogu ühiskonna elukorralduse. Eks see ole väga selgelt analoogne.

15:39 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Madis Milling, palun!

15:39 Madis Milling

Suur tänu! Härra minister! Ma olen teiega täiesti nõus, et erinevaid tunnuseid või iseloomulikke jooni ei maksa seadusesse raiuda. Olgem ausad, küll vastane leiab viisi, kuidas korraldada selline sigadus, mida meil veel kirjas ei ole. Küll aga on minu jaoks tekkinud teine probleem. Juhul kui me ei ole kuskil sätestanud neidsamu tunnuseid, mille alusel Vabariigi Valitsus võiks tunda ja hoomata, et nüüd on meil kaitseolukord, siis pärast ei saa ka teha põhiseaduslikku kontrolli selle üle, kas selle väljakuulutamise või mittekuulutamise oli põhjendatud. Aga minu küsimus on selline. Juhul kui Vabariigi Valitsus ei kuuluta välja kaitseolukorda, kuidas me siis teada saame, et see kaitseolukord käes on? Kas me loeme anonüümset postitust ERR-i portaalist, et nüüd on meil kaitseolukord?

15:40 Justiitsminister Raivo Aeg

Aitäh küsimuse eest! Mulle tundub, et see teema või see küsimus, kuidas me aru saame, millal me oleme jõudnud kaitseolukorda, vajab väga olulisel määral täpsustamist. Tuleb sellesse süveneda ja sukelduda veel korraks selle termini arusaadavaks tegemisse. Proovime sellele lahenduse leida ja selle selgituse anda.

15:40 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Henn Põlluaas, palun!

15:40 Henn Põlluaas

Aitäh! Praegu kehtivas Kaitseliidu seaduses on Kaitseliidu ülesannetena sätestatud terve hulk erinevaid punkte. Üks nendest on, et Kaitseliit osaleb Eesti kodanike isamaaliste ja rahvuslike tunnete tugevdamisel, kaitsetahte säilitamisel ja kasvatamisel. Käesoleva eelnõuga visatakse see punkt Kaitseliidu seadusest välja, samuti § 12, mis sätestab, et Kaitseliidul on sõjaline võime. Praeguses redaktsioonis väljendatakse selgemalt põhimõtet, et Kaitseliidul ei ole iseseisvat sõjalise kaitse võimet,

mida rakendada, vaid ta valmistab riigi sõjalise kaitse võimet ette Kaitseväe tellimusel. Mis eesmärkidel sellised sammud on ette nähtud või mõeldud?

15:41 Justiitsminister Raivo Aeg

Aitäh küsimuse eest! Eks siin on lähtunud terviku põhimõttest. Kaitseliit on ikkagi osa meie riigikaitse terviksüsteemist. Kaitseliit ongi kaasatud riigikaitse tegevusse Kaitseväe kaudu. Kui on rahuaeg, siis Kaitseliit loomulikult tegutseb oluliselt teistsuguste põhimõtete alusel ja täidab teistsuguseid ülesandeid kui sõjaaja tingimustes. Sõjaaja tingimustes Kaitseväge, kes korraldab sõjalist riigikaitset, juhib tervikuna nii Kaitseväge kui ka Kaitseliitu. Küllap nendel asjaoludel ongi see iseseisva kaitsevõime termin sealt teisaldatud ja öeldud, et ta tegutseb Kaitseväe – kuidas ta seal oli? – tellimusel või sisuliselt Kaitseväe koosseisus, Kaitseväe käsu alusel.

15:43 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Peeter Ernits, palun!

15:43 Peeter Ernits

Paragrahv 42 sätestab loomuliku asja, et sõjaseisukorra ajal võib streigid ära keelata. Aga ametnikel on ka praegu keelatud streikida. Kas nad elavad siis juba praegu kas sõja- või erakorralises seisukorras?

15:43 Justiitsminister Raivo Aeg

Aitäh küsimuse eest! Mina loodan, et me ei ela tänasel päeval sõjaseisukorras. Aga tõepoolest, teatud gruppidel on keelatud streikida. Teatud elukutsete esindajatel on eriseadustega keelatud osaleda ka näiteks poliitilises tegevuses. Seda kõike on seadusandja pidanud vajalikuks niimoodi sätestada.

15:44 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Lugupeetud minister, aitäh! Teile rohkem küsimusi ei ole. Ma palun nüüd kaasettekandjaks riigikaitsekomisjoni liikme Leo Kunnase.

15:44 Leo Kunnas

Austatud istungi juhataja! Head kolleegid! Hea justiitsminister! Selle eelnõu algatas Vabariigi Valitsus 2019. aasta 2. detsembril. Riigikaitsekomisjonis me arutasime seda kõigepealt enne esimest lugemist n-ö rohujuure tasandil.

9. detsembri istungile olid kutsutud Justiitsministeeriumi riigikaitseõiguse revisjoni töörühma juht Margit Gross, kes juhtis selle seaduse kokkupanemist. Ta andis ülevaate arutluse all olevast eelnõust ja sellega seotud tänase istungi päevakorras olevate eelnõude 113 ja 114 üldpõhimõtetest ja nende koostamisega seonduvast. Teine kord me arutasime eelnõu 17. detsembri istungil detailsemalt koos justiitsminister Raivo Aegiga. Sellel istungil osalesid veel Justiitsministeeriumi avaliku õiguse talituse juhataja Aaro Mõttus, sama osakonna nõunik ja riigikaitseõiguse revisjoni töörühma juht Margit Gross, Justiitsministeeriumi karistusõiguse ja menetluse talituse juhataja Markus Kärner ja Kaitseministeeriumi esindajad.

Ma ei hakka üle kordama kõike, mis lugupeetud justiitsminister eelnõu sisust juba rääkis. Rõhutan veel seda, et nagu te näete, nii paks see eelnõu siis on: seadus ise koos rakendusaktidega on 96 lehekülge ja koos seletuskirjaga 600 lehekülge. Mul on selle kandmiseks eraldi kott. Kordan veel üle, mis siia siis on kokku pandud.

Praegu kehtiv riigikaitse seadus võeti vastu 2016. aastal ja sinna pandi kokku kolm varasemat seadust: rahuaja riigikaitse seadus, sõjaaja riigikaitse seadus ja rahvusvahelise sõjalise koostöö seadus. Enne seda on rahuaja riigikaitse seadusest tehtud kaks versiooni: 1994. aastal ja 2002. aastal. See on siis järjekorras neljas riigikaitse seadus. Loomulikult peaks meie eesmärk olema, et me suudame selles koosseisus vastu võtta seaduse, mida järgmine koosseis kohe ei peaks hakkama ümber tegema, ja et see kehtaks kui mitte kümme, siis vähemalt 20–30 aastat, et selle põhialuseid ei peaks muutma. Praegu on siia lisatud veel erakorralise seisukorra seadus ja riigikaitse sundkoormise seadus. Seega viis seadust. Tervikuna on kõik kokku väga mahukas, kompleksne ja keerukas dokument. See tuli küsimuste käigus ka välja.

Annan järgmisena ülevaate meie komisjoni tööst ja räägin küsimustest, mis seal küsiti. Juhul kui need

kattuvad küsimustega, mis on siin täna juba esitatud, siis need ma püüan vahele jätta. Kõigepealt Kalle Laanet esitas mitu küsimust, mis ta küsis nüüd ka siin saalis üle. Need puudutasid seda, kuidas uus riigikaitseseadus suhestub hädaolukorra seadusega, kes mida mis olukorras juhib ja kes oli vastutajaks hiljutiste Lõuna-Eesti tormikahjude lahendamisel. Ta sai neile samasugused vastused nagu nüüd siin. Komisjoni liige Anneli Ott küsis kohalike omavalitsuste rahastamise kohta kriisiolukordades: kuidas tagatakse, et riik kompenseerib kohalikele omavalitsustele kriisi lahendamiseks tehtavad kulutused? Margit Gross sõnas, et näiteks evakuaatsioonikohustuse puhul hüvitatakse kohalikele omavalitsustele tekkinud kulud riigieelarvest, kuna tegemist on riigi ülesandega, mida täidavad kohalikud omavalitsused. Seejärel küsis Andres Metsoja vara sundvõõrandamise kohta, kas see tekitab rahuajal inimestele piiranguid oma vara kasutamisel. Margit Gross vastas, et vara saavad korrakaitseseaduse alusel sundvõõrandada ja sundkasutusse võtta korrakaitseorganid. Kaitseväele antakse õigus vara sundvõõrandada julgeolekut ohustavas olukorras. Rahuajal ei too see inimestele kaasa mingeid piiranguid. Jaak Juske küsis, kas Vabariigi Valitsus võib kasutusele võtta meetmeid juba kaitseolukorras ehk siis enne, kui erakorraline seisukord ja sõjaseisukord on Riigikogus välja kuulutatud. Margit Gross vastas, et meetmeid võib kasutusele võtta juba siis, kui Riigikogule on esitatud taotlus erakorralise seisukorra või sõjaseisukorra väljakuulutamiseks, kuid Riigikogu pole veel otsust vastu võtnud. Kui Riigikogu ei võta otsust vastu, siis tuleb meetmete kasutamine lõpetada ja isikutele tekkinud kahju hüvitada.

Andres Metsoja küsis, mis saab olukorras, kui Riigikogu ei saa mingil põhjusel kokku tulla. Raivo Aeg vastas, et siis tulebki meetmeid kasutada. Eesmärk on, et riik ei jääks kaitseta, kui Riigikogu mingil põhjusel koguneda ei saa. Mille puhul Andres Metsoja juhtis tähelepanu tõsiasjale, et erakorralise seisukorra saabki välja kuulutada ainult Riigikogu. Kalle Laanet tõdes, et tegelikult tsiviilkriiside lahendamise eest peaks vastutama Siseministeerium ning riigikaitset ohustavate kriiside lahendamise eest peaks vastutama Kaitseministeerium. Praegune olukord on segane ning seda näitas ka hiljutine torm Kagu-Eestis. Paljudel ministeeriumidel puudub kriiside lahendamise kogemus. Kriise lahendavad inimesed peavad olema ka hea pingetaluvusega, et nad üldse suudaksid kriisiolukorras juhtida. Seejärel tõdesin ma ise, et aja jooksul on nende seaduste muutmise käigus tegelikult riigikaitse kõrgeimaks juhiks saanud *de facto* peaminister ja selle eelnõuga antakse talle ka kaitseolukorra juhi volitused. Sellest tulenevalt ma küsisin, kas me ei peaks muutma põhiseadust ja tegema peaministrist sel juhul ka *de jure* riigikaitse kõrgeima juhi. Margit Gross vastas, et riigikaitseseaduse eelnõu kohaselt ei anta peaministrile volitusi juurde, need on praegugi seaduses olemas. Andres Metsoja küsis selle peale, kas Vabariigi Presidendile on seda eelnõu tutvustatud ja kas presidendi hinnang eelnõu kohta on teada. Margit Gross vastas, et eelnõu on presidendile mitu korda tutvustatud ja kuna seni on peaministril olnud samad volitused, ei näe president mingit probleemi. Presidendil on endiselt õigus agressiooni korral välja kuulutada sõjaseisukord ja mobilisatsioon. Andres Metsoja juhtis tähelepanu eelnõu §-le 7, millega sätestatakse muudatus Riigikaitse Nõukokku kuuluvate liikmete osas. Margit Gross vastas, et seaduses ei peaks konkreetseid liikmeid välja tooma. President kutsub Riigikaitse Nõukogu kokku, määrab selle koosseisu ja töökorra. Seejärel tõstatas Andres Metsoja küsimuse, kas seaduses peaks olema sätestatud, et Riigikaitse Nõukokku kuuluvatel isikutel peaks olema salastatud välisteabele juurdepääsu luba. Ta leidis, et kõik Riigikaitse Nõukokku kuuluvad isikud peaksid olema samas informatsioonis, et oleks võimalik kriitilistel hetkedel asjakohaseid otsuseid langetada ja nõu anda. Johannes Kert sõnas, et Riigikaitse Nõukogus on varem alaliselt esindatud olnud ka Kaitseväge juhataja, keda nüüd selle uue eelnõu kohaselt Riigikaitse Nõukogus ei pruugi olla. Kaitseväge juhataja näol oleks Riigikaitse Nõukogus esindatud sõjalise nõuande aspekt. Ka NATO-s ei võeta ühtegi otsust vastu ilma sõjalise nõuandeta ja Riigikaitse Nõukogu ülesanne on ju anda nõu riigikaitse küsimustes. Minister Raivo Aeg leidis, et Riigikaitse Nõukogu liikmete loetelu sätestamine seaduses teeks seaduse jäigaks. Näiteks võivad eri valitsustes sama valdkonna eest vastutavatel ministritel olla erinevad ametinimetused.

Seejärel tegin mina ettepanekud seaduse ülesehituse kohta. Ma leidsin, et eri institutsioonide pädevused võiksid olla riigikaitseseaduses välja toodud ning paikneda kohe pärast üldsätteid, nii nagu see oli 1994. aasta ja 2002. aasta rahuaja riigikaitse seaduses. Ma leidsin ka, et Vabariigi Valitsusele teatud pädevuste lisamisel tuleks Riigikogule anda teatud tasakaalustavaid õigusi, samuti võiks see seadus sisaldada riigikaitsealaste alusdokumentide loetelu ning määratleda, kes koostab ja kinnitab neid alusdokumente ning mida need peaksid sisaldama. Nii see 2002. aasta rahuaja riigikaitse seaduses oli. Margit Gross vastas selle peale, et põhialuste ja arengukavade regulatsioon on riigieelarve seaduses.

Seal on välja toodud ka uuendamise tähtajad. Samas näiteks Eesti julgeolekupoliitika aluste dokumendi vajadus tuleneb hoopis välissuhtlemisseadusest.

Johannes Kert nõustus sellega, et eesmärgid peavad olema selged ning vastavalt eesmärkidele tuleb eraldada raha, mitte vastupidi. Aga kui eri asutuste, sh ministeeriumide riigikaitse ülesandeid seadusesse ei panda – selles eelnõus ei ole ministeeriumide ülesanded formuleeritud –, siis kus need kirjas on? Margit Gross vastas, et kõik ministeeriumid ja muud asutused täidavad sõjaajal edasi oma põhiülesandeid, mis on neile pandud seaduse ja põhimäärustega. Selline on Eesti õiguskorra üldine loogika. Riigikogu pädevus tuleneb põhiseadusest ning Riigikogu kodu- ja töökorra seadusest. Igal ministeeriumil on oma alamkava selle kohta, millised on tema rollid kriisiolukorras.

Andres Metsoja küsis kommentaari kaitseministri idee kohta, mis puudutab investeerimisfonde. Praegu seda riigikaitse seaduse eelnõu ei käsitle, aga kaitsetööstus peaks ju olema riigikaitse osa.

Kaitseministeeriumi esindaja sõnas selle peale, et seaduseelnõu praegune redaktsioon on puudulik ja seda oleks vaja täiendada. Kaitsetööstus on riigi seisukohalt oluline, kuid küsimus on selles, kuidas seda seaduses määratleda. Kaitseministeeriumi järgmine samm on kohtuda kaitsetööstuse esindajatega ning arutada ettepanekud läbi. Osa ettepanekuid puudutab näiteks riigihankeid käsitlevaid sätteid.

Seejärel tõstatasin mina teema, et kaitseolukorra mõiste kasutuselevõtuga ei tohiks kaotada Kaitseväge ja riigiasutuste astmelise valmisoleku süsteemi, sest need ei kattu ega dubleeri üksteist. Seda süsteemi võiks arendada ja edasi kasutada. Aivar Engel tõdes selle peale, et riigikaitse seaduse eelnõu 112 ehk siis praegu arutatav eelnõu hõlmab viit varasemat seadust. Eelmine riigikaitse seadus hakkas kehtima 2016. aastal ning kõiki rakendusakte ei jõutud siis valmis. Milline on võimekus selle seaduse rakendusaktid õigeaks ajaks valmis teha ning kas tulevikus soovitakse riigikaitse seadusega liita veel teisi seadusi? Margit Gross vastas, et praegu kehtiv riigikaitse seadus löi esimese õigusliku baasi laiapindse riigikaitse rakendamiseks. Selles seaduses aga jäi paika panemata ühiskonna kui terviku kaasamine, näiteks kohalike omavalitsuste ülesanded jpm. Kehtiva seaduse jõustumisel oli juba teada, et käivitatakse riigikaitse revisjon. Muudatuste hulk oli suur ning tekkis vajadus koostada uus terviktekst. Ei saa välistada, et tulevikus võib veel mõni seadus saada riigikaitse seaduse osaks, näiteks hädaolukorra seadus. Kui jõutakse selleni, et kriisideks valmistumine võiks olla ühes seaduses, siis see võiks olla järgmine etapp. Uue seaduse rakendusaktide kavandid on olemas ning seaduse jõustudes peaksid rakendusaktid valmis olema. Andres Metsoja teatas lõpuks, et Riigikogu juhatus tegi oma 3. detsembri istungil riigikaitse komisjonile ettepaneku kaasata eelnõu menetlemisse ka põhiseadus komisjon. Veel tegi ta ettepaneku küsida eelnõu kohta arvamust peale põhiseadus komisjoni ka õiguskomisjonilt, kuna eelnõuga kavandatakse teha põhimõttelisi muudatusi põhiseadus- ja õiguskomisjoni valdkonda kuuluvates seadustes.

Nii palju siis komisjoni aruteludest. Mõned küsimused, mida ma siin käsitlesin, kattusid tegelikult nende küsimustega, mis täna saalist esitati.

Nüüd räägin ka menetluslikest otsustest. Eelmise aasta 17. detsembri istungil otsustas riigikaitse komisjon konsensusega teha Riigikogu juhatasele ettepanek lülitada arutluse all olev seaduseelnõu esimeseks lugemiseks Riigikogu tänase istungi päevakorda ja teha ettepanek eelnõu esimene lugemine lõpetada. Eelnõu komisjonipoolseks ettekandjaks määrati mind. Arvestades eelnõu ja selle seletuskirja ning selle lisade mahtu – kokku 600 lehekülge –, otsustas riigikaitse komisjon konsensusega teha Riigikogu esimehele ettepaneku määrata muudatusettepanekute esitamiseks tavapärasest pikem tähtaeg, milleks on k.a 10. veebruar. Aga täna kell 14 kogunes meie komisjon erakorraliselt siinsamas saali ukse taga, kus me konsensusega otsustasime, et see tähtaeg muudatusettepanekute esitamiseks jääb liiga lühikeseks. Esitame uue tähtaja, mis on 26. veebruar kell 17.15 ehk siis tööpäeva lõpp.

See on kõik. Olen valmis vastama küsimustele ja julgustan teid esitama raskeid küsimusi.

16:01 Aseesimees Siim Kallas

Aitäh kaasettekandjale! Ruuben Kaalepil on küsimus. Palun!

16:01 Ruuben Kaalep

Aitäh! Hea ettekandja! Kuidas võiks sinu hinnangul tasakaalustada selles eelnõus Vabariigi Valitsuse ja Riigikogu pädevusi, et vahest leevendada opositsiooni hirmu Mart Helme isikliku riigipöörde ees?

16:01 Leo Kunnas

Ma arvan, et kõige lihtsam ja selgem võimalus selleks on tuua teatud vastutus tagasi Riigikokku, kõigepealt näiteks Kaitseväge juhataja ametisse nimetamise õigus. Ja kui meil on laiapõhjaline riigikaitse ja me käsitleme ka relvastatud sisekonflikti ja hübriidsõja ohtu, mis tähendab sõjategevust irregulaarsete üksustega, nii et sõda ei ole keegi välja kuulutanud ning seda on ka raske tuvastada või tõestada, siis võib-olla peaks Riigikogu määrama ka Kaitseliidu ülema, PPA peadirektori ja kapo ning teabeameti peadirektori. Seda võiks kui tasakaalustavat mehhanismi arutada. Kui me näiteks kardame seda, et mõni valitsuse liige võib teha otsuseid, mis on ennatlikud, siis ehk aitavad need tasakaalumehhanismid, et Riigikogu määrab täidesaatvate võtmeametite juhid. See erineks valitsuse tehtavast määramisotsusest selle poolest, et need isikud peavad tulema siia saali ette ja ennast tutvustama. Ja kui rahvasaadikutel on küsimusi, siis nad võivad need küsimused esitada ja kogu protsess on mõnevõrra tõsisem ja kaalukam kui lihtsalt valitsuse poolt ametisse määramise korral. Me räägime tasakaalustavatest mehhanismidest. See on muidugi minu isiklik seisukoht, see ei väljenda komisjoni seisukohta.

16:03 Aseesimees Siim Kallas

Alar Laneman, palun!

16:03 Alar Laneman

Aitäh, austatud istungi juhataja! Lugupeetud ettekandja! Mul libises kõrvust mööda, kas komisjon puudutas ka juhtimistasandeid. Möödunud aasta oktoobrikriisi ajal, ma tean, kerkis see küsimus üles. Kas oskate seda kuidagi kommenteerida?

16:03 Leo Kunnas

Komisjon puudutas seda küsimust küll. Pärast haldusreformi me teatavasti oleme ära kaotanud maakondliku tasandi, meil ei ole enam maakondlikku juhtimistasandit. Mis juhtuks kriisi ajal või sõja ajal? 78 omavalitsust tegelikult alluks otse peaministrile. Aga kui mõelda sellele, kas niisugune juhtimissüsteem võiks kriisi ja sõja ajal toimida, siis ma sügavalt kahtlen selles. Ma arvan, et me tegelikult vajaksime vahepealset ehk maakondlikku juhtimistasandit. Puht riigikaitse seisukohalt analüüsides ma näen, et neid maakondi või regioone võiks Eestis olla neli. Ma ei usu, et sellel on mingi alternatiiv, et omavalitsuste liit oleks võimeline kompenseerima selle puudumist või siis mingi konkreetne amet, näiteks PPA, või et Kaitseliit või keegi teine võiks kohapeal kriisi lahendamist juhtida. Seda ikkagi peab tegema tsiviilvõim ja kõik jõumetkonnad peaksid kriisi lahendamisel alluma konkreetsele tsiviilvõimule konkreetsetes regioonides.

16:05 Aseesimees Siim Kallas

Anti Poolamets, palun!

16:05 Anti Poolamets

Aitäh, lugupeetud juhataja! Austatud ettekandja! Kas oleks põhjendatud tuua praeguste mõistete kõrvale selline mõiste nagu "kriisiolukord"? Kas praeguses seaduses olevaid mõisteid võiks kuidagi veel täpsustada? Tänapäevane kriis ei alga ju päevapealt, õiguslikus mõttes on tegemist väga laia halli tsooniga. Ja ka sõjalises mõttes võib see hall tsoon väga lai olla. Teatavasti Ukrainas pole õiget sõda ikka veel välja kuulutatud, kuigi on käinud mastaapne, täiemahuline sõjategevus.

16:05 Leo Kunnas

Meil tegelikult see määratlus – rahuaeg ja sõjaaeg – tuleneb põhiseadusest. Põhiseadus määrab, millised seadused meil peaks olema. Tegelikult põhiseadus määrab ka selle, et erakorraline seisukord peaks olema eraldi seadusega reguleeritud. See on juriidiline probleem ja mul on raske vastust anda, kas see on korrektne, et neid seadusi niiviisi üldse ühendatakse. Aga jah, ma ise eelistaks, et jutt oleks rahu-, kriisi- ja sõjaajast. See on jälle minu isiklik seisukoht. Ja ma kasutaks ka mõiste "kaitseolukord" asemel mõistet "kriisiolukord" selle konkreetse seaduseelnõu tähenduses. Siis oleks võib-olla suurem terminoloogiline selgus, kui me millestki räägime. Me ikkagi räägime rahuaajast, kriisiajast ja sõjaajast. Seletuskirjas leidub rahuaja kõrval isegi selline huvitav mõiste nagu "mitterahuaeg". See on peaaegu sama hea mõiste nagu Orwelli "ebahea" halva vastena. Rahuaja vastand on ikkagi sõjaaeg ja kriisiaeg

oleks siis see hall tsoon või vahepealne olukord, mida ongi tegelikult väga raske määratleda. Siin ju kõlas küsimus võimalike kriiside modelleerimise, defineerimise kohta – millised need võiks olla. Seda ongi väga raske teha, sest meie potentsiaalne vaenlane võib olla väga leidlik.

16:07 Aseesimees Siim Kallas

Johannes Kert, palun!

16:07 Johannes Kert

Palju tänu, härra koosoleku juhataja! Hea kolleeg Leo Kunnas! Kust siiski kaitseolukorras Vabariigi Valitsus saab täpselt teada, et nüüd tuleb kuidagi reageerima hakata? Minu teada Vene saatkond juba mitukümmend aastat saab Moskvast kogu aeg pähe, et nad ei ole suutnud välja selgitada situatsioonikeskust, Eesti Vabariigi valitsuse oma. Kes siis on see, kes edastab valitsusele õigel ajal adekvaatse informatsiooni, et midagi tuleb ette võtta?

16:08 Leo Kunnas

Ilmselt on meil kaks põhilist ametkonda, kes selles valdkonnas tegutsevad: üks on Kaitsepolitseiamet ja teine on Välisluureamet. Sealt peab tegelikult see sisend tulema. Aga kuna kriise on väga mitmesuguseid, siis ma selle küsimuse puhul lähen tegelikult tagasi selle juurde, et kaitseolukord või kriisilukord – kuidas me seda lõpuks nimetama ka ei hakka – on tegelikult ikkagi teatud mõttes reageerimine. Meil on ka vaja mehhanismi, mida kasutades meil oleks võimalik kriisi ennetada. Oleks vaja astmelist valmisolekusüsteemi, et üldse midagi oleks võimalik ennetada. Võtame hästi lihtsa näite: näiteks me ootame tormi. Valitsus loeb ilmateadet, et nüüd tuleb torm. Mida peaks siis MKM tegema? Elering tuleks tõsta kõrgendatud valmisolekusse, mis Eleringi puhul võiks tähendada seda, et on valvel mingi x arv liinimeeskondi, kes valmistuvad välja minema, kuna on teada, et torm puhkeb Eestis konkreetses piirkonnas ja küllap liinid seal puruks lähevad. Ma tõin lihtsalt sellise tsiviilkriisi näite. Valmisolekusüsteem peaks olema ühtne toimimaks nii kaitseolukorras kui hädaolukorras. Kahte eraldi valmisolekusüsteemi ei ole meil loomulikult vaja, sellel ei ole mingit mõtet. Aga küsimus on selles mõttes raske, et jah, teatud indikatsioone me võime näha, aga kui me võtame mingi konkreetse olukorra ja küsime, kas me suudame seda modelleerida, siis mina ulmekirjanikuna loomulikult suudan seda teha, aga see võtaks mul lihtsalt rohkem aega, kui mul praegu vastamiseks on.

16:09 Aseesimees Siim Kallas

Aitäh! Signe Riisalo, teine küsimus palun!

16:09 Signe Riisalo

Aitäh, hea juhataja! Lisaks ulmekirjaniku rollile on teil minu arvates ka väga head teadmised riigikaitsest. Tänapäevane riigikaitse on mõnevõrra teistsugune, kui me oleme harjunud seda mõistma. Hübriidründe- ja -sõjaohu on teistsugune ja seda tuleb ka teisiti käsitleda. Seetõttu ma tegelikult ühtepidi mõistan kogu seda ühiskonna elukorraldust haavavate sündmuste jada, aga ma ei saa kuidagi olla nõus sellega, et eelnõu ettevalmistaja ei suuda seda siiski siin puldis lahti seletada. Nüüd, see teine spetsialiteet riigikaitse valdkonnas: kas teie oskate kirjeldada seda kogu ühiskonna elukorraldust halvavat või ohustavat situatsiooni, mille tekkel tuleks lähtuda kaitseolukorra regulatsioonist ja piirata ka inimeste põhiseaduslikke õigusi?

16:10 Leo Kunnas

Hästi, ma teen selle katse. Läheme tagasi pronksiöö sündmuste juurde ja oletame, et see seadus oli vastu võetud enne seda. Ja modelleerime nüüd seda kriisi edasi nii, et see ei lahenenud sel moel, nagu see laheneb. Ta õnneks laheneb päris hästi. Oli üks pussitamise juhtum, aga see laheneb nii, et asi ei läinud relvastatud vägivalla kasutamiseni. Oletame, et sündmused ei oleks nii hästi läinud ja rahutused oleks kasvanud üle relvastatud vägivalla kasutamiseks nende mässajate poolt. Siis tõenäoliselt meil olnukski tegu sellise kriisiga, mida see seadus defineeriks. Loomulikult järgmine etapp, kui see sündmus oleks eskaleerunud, oleks olnud see, et vabatahtlikud, rohelised mehikesed oleks ilmunud. Ma olen kindel, et GRU, *spetsnaz* ei maga, teeb oma tööd, õpetab üksusi välja. Kui seda ei oleks suudetud tõkestada, siis see oleks võinud eskaleeruda agressioonini. Aga see oleks muidugi tähendanud juba

järgmise eriõigusliku korra ehk siis sõjaseisukorra väljakuulutamist. Kindlasti kõik see oleks võtnud aega ja meie eesmärk muidugi oleks olnud mitte mingil juhul lasta sündmustel eskaleeruda ja kasutada selleks mingit eriõiguslikku korda, olgu see siis erakorraline seisukord, kui kriis ei ole veel agressiooniks laienenud, või siis sõjaseisukord, kui tegu on mingil moel agressiooniga.

See on lihtsalt üks näide ohustsenaariumist. Riigisisene relvakonflikt ei teki meil kunagi iseenesest. See tekib täpselt sellisel viisil, nagu ma kirjeldasin, ehk siis, kui Venemaa eriteenistused soovivad selle tekitada. See on üks võimalus. Teine on see, et ei leia aset mingi üks eraldi sündmus, vaid sellega kaasneb mingi identifitseerimata relvaüksuste kasutamine, kelleks võivad olla vabatahtlikud palgasõdurid, kasakad – mis iganes –, kes ei tunnistaks mingeid seoseid meie idanaabriga. Niisugused on põhimõtteliselt kõige lihtsamini modelleeritavad sündmused. Selle modelleerimise võib nagu käigult, ilma mingi suurema ettevalmistuseta teha, aga muidugi seda saab ka põhjalikult teha.

16:13 Aseesimees Siim Kallas

Anti Poolamets, palun!

16:14 Anti Poolamets

Hea ettekandja! Kriisilukorras ja sõjaseisukorra ajal on potentsiaalse vastase esimene eesmärk lõhkuda otsustamis- ja juhtimissüsteemid. Üks väga tähtis otsustaja on Vabariigi President, kes peaks välja kuulutama sõjaseisukorra. Kas selles seaduses võiks ette näha ka sellise ääretult olulise ja osaliselt seadusandluse mõttes natukene hallis tsoonis oleva küsimuse reguleerimise, kes vajadusel presidenti asendab? Ja kui ei saa ka Riigikogu esimees seda ülesannet mingil põhjusel täita, kes siis otsustab? See on tundide küsimus, võib-olla ka minutite küsimus.

16:14 Leo Kunnas

Jaa, ma arvan ka, et see on kindlasti üks asi, mida tuleb siin eelnõus täiendada. Peab olema määratletud presidendi kui riigikaitse kõrgeima juhi asendamise järjekord: Riigikogu esimees, Riigikogu esimehe esimene asetäitja, teine asetäitja. Edasi tuleb mõelda, et ka rohkem võib neid isikuid olla: vanematekogu fraktsioonide suuruse järjekorras näiteks. Aga see mehhanism peaks olema paigas. Samamoodi peaks Vabariigi Valitsuse puhul olema määratletud asendamisjärjekord: peaminister kui kaitseolukorra juht, tema esimene asendaja loomulikult oleks kaitseminister, järgmine siseminister, kolmas majandus- ja kommunikatsiooniminister, sest majandus- ja kommunikatsiooniministril on laiapõhjalises riigikaitstes kolmas tähtis roll nende kahe esimese järel. Ja tegelikult see ministrite asendamine peaks samamoodi olema ette nähtud kuni viimase ministrini. Me ei tea, kuidas kriis arenema hakkab, aga vaenutegevuse tõttu võib ametiisikute tegevus olla takistatud. Ja on ka igasuguseid muid põhjusi, mis võivad tingida asendamise vajaduse. Seepärast peaks teada olema asendamise järjekord ja ahelas peaks olema rohkem kui kaks inimest. See oleks väga oluline.

16:16 Aseesimees Siim Kallas

Henn Põlluaas, palun!

16:16 Henn Põlluaas

Aitäh! Ma tulen sama teema juurde, mille kohta ma küsisin ministrilt. Ma kahjuks ei saanud vastust. Kas komisjon arutas ka seda, et see eelnõu kaotab ära Kaitseliidu ülesande Eesti kodanike isamaaliste ja rahvuslike tunnete tugevdamiseks ja kaitsetahte säilitamiseks ja kasvatamises osalemiseks? Kas seda arutati komisjonis ja kui mitte, siis milline on sinu enda arvamus, kas selline ülesanne võiks Kaitseliidul säilida? Ja miks on meile tehtud ettepanek see ära kaotada?

16:17 Leo Kunnas

Komisjonis seda ei arutatud, sest me lihtsalt ei jõudnud selleni. Mina ei olnud selleks hetkeks lugemisega lihtsalt sinnamaani jõudnud, et välja selgitada kõik asjad, mis rakendusakte puudutavas osas on ja kuidas nad mõjuvad. Loomulikult seda rolli, mis Kaitseliidule praegu kehtivas Kaitseliidu seaduses on määratud, ei tohiks minu hinnangul kuidagi piirata. Ja meil ei ole ka mingit põhjust seda teha. Loomulikult ka see seadus tegelikult vajaks viiteid. Näiteks on selge, et meil ei ole mõtet siia Kaitseväge ülesandeid kirjutada, sest need on kirjas Kaitseväge korralduse seaduses, aga loomulikult

peaks süsteemsuse huvides olema viide, et need on seal kirjas. Kui me paneme ennast täitja rolli, siis on selge, et see, kes seda seadust täidab, peaks ju kergelt aru saama, mida ta peab tegema. Kui inimesed, kes seda seadust täidavad, peavad hakkama põhiseadusest ja teistest seadustest mingeid osi otsima ja pilti kokku panema, siis see seadus ei täidaks ju oma eesmärki. Kui meil on suur töö juba tehtud ja me teeme sellise ühe mahuka seaduse, kui me paneme riigikaitse kogu käsitluse kokku, siis peavad siin olema kõik põhilised asjad sees, kaasa arvatud viited, kus teatud koht mingis teises seaduses on, et tavalised inimesed – kümned tuhanded, sajad tuhanded inimesed –, kes hakkavad kriisi- ja sõjaajal seda seadust täitma, saaksid aru, mida nad peavad tegema. Selle seadusega on süsteemse ülesehituse ja täitjatele arusaadavuse huvides veel tööd ees, ma ütleks nii.

16:19 Aseesimees Siim Kallas

Kalle Grünthal, teine küsimus, palun!

16:19 Kalle Grünthal

Aitäh, lugupeetud istungi juhataja! Hea ettekandja! Ma küsin sinu käest väga lihtsa küsimuse: mis on sinu isiklik arvamus? Selles riigikaitseseaduse eelnõus on reguleeritud erinevate institutsioonide töö, kuid mis sa arvad, kas siin ei peaks olema sätestatud ka Eesti kodaniku põhiseadusest tulenev kohustus asuda riiki kaitsma? Mis on sinu isiklik arvamus.

16:19 Leo Kunnas

Kolleeg Ruuben Kaalep küsis ka küsimuse, kas sellel seaduseelnõul on mingit seost põhiseaduse §-ga 54, kus on öeldud, et igal inimesel on õigus osutada vastupanu. Praeguses tekstis seda seost ei ole ja seda tuleb loomulikult hoolega kaaluda, kuidas oleks võimalik sellist seost luua. Kui me räägime laiapindsest riigikaitsest, siis loomulikult me peamegi rääkima kogu sellest kompleksist, mis siin sisaldub.

16:20 Aseesimees Siim Kallas

Lugupeetud kaasettekandja, rohkem küsimusi teile ei ole. Head kolleegid! On võimalus avada läbirääkimised. Läbirääkimistel saavad osaleda fraktsioonide esindajad. Seda soovi fraktsioonide esindajad ei ole ilmutanud, seega loeme selle esimese lugemise lõppenuks. Juhtivkomisjoni ettepanek oligi selline: 112 SE esimene lugemine lõpetada. Riigikaitsekomisjon tegi juhatusele ettepaneku ja juhatus nõustus sellega, et muudatusettepanekute esitamise tähtaeg on 26. veebruar kell 17.00. Nii on mul siin kirjas. Nii et 26. veebruar kell 17 on muudatusettepanekute tähtaeg.

2. 16:21 Karistusseadustiku muutmise seaduse (riigikaitsevastased süüteod) eelnõu (113 SE) esimene lugemine

16:21 Aseesimees Siim Kallas

Me läheme järgmise päevakorrapunkti juurde, milleks on Vabariigi Valitsuse algatatud karistusseadustiku muutmise seaduse (riigikaitsevastased süüteod) eelnõu 113. Me alustame selle esimest lugemist ja palun siia ettekandjaks justiitsminister Raivo Aegi.

16:21 Justiitsminister Raivo Aeg

Lugupeetud istungi juhataja! Head kolleegid! See eelnõu on üks kolmest eelnõust, mis on valminud sellesama riigikaitse revisjoni töö käigus. Eelnõu peamine eesmärk on viia riigikaitsevastaste süütegude regulatsioon kooskõlla riigikaitse laia käsitlusega ning toetada karistusõiguslikult riigikaitse funktsiooni täitmist. Eksimused Kaitseväe ja kaitsevälise korra vastu võivad halvata riigi sõjalist valmisolekut, raskendada riigi kaitsmist, kujutada ohtu riigi või isikute seadustega kaitstud õigustele ja huvidele ning seada ohtu Eesti riigi rahvusvaheliste sõjaliste kohustuste täitmisele. Kaitseväe teenistusalaste süütegude näol on tegemist riigivastaste süütegude ühe eriliigiga, mis on suunatud sõjalise riigikaitse korraldamise ja kaitsevälise distsipliini vastu. Kaitseväe teenistusalaste süütegude peatükki ei ole karistusseadustikus selle jõustumisest, 2002. aastast alates sisuliselt muudetud ega uuendatud. Eelnõuga korrastatakse riigikaitsevastaste süütegude regulatsiooni ka küsimustes, mis tulenevad karistusõiguse üldistest arengusuundadest.

Esiteks, eelnõu üheks eesmärgiks on tagada, et kaitseväeteenistusalaste ning riigi kaitsevõime vastu suunatud süütegude eest ettenähtud karistused mõjuksid preventiivselt riigikaitsega seotud olukordades, st nii uue riigikaitseadusega ettenähtud kaitseolukorra, selle lahendamiseks välja kuulutatud erakorralise seisukorra ja sõjaseisukorra kui ka mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni ajal, samuti väljaspool Eesti Vabariigi territooriumi rahvusvahelistel sõjalistel operatsioonidel osaleva isiku poolt toimepandavate kaitseväeteenistusalaste süütegude puhul. Just seetõttu lisatakse karistust raskendavate asjaolude loetellu riigikaitsega seotud olukorrad.

Teiseks, eelnõuga nähakse ette raskem karistus salakuulamise, kaitseväes võimu haaramise, riigisaladuse ja salastatud välisteabe avalikustamise, kaitseväeteenistuses oleva isiku suhtes vägivalga kasutamise, mobilisatsioonikäsu täitmata jätmise, käsu täitmisest keeldumise, kaitseväeteenistusest kõrvalehoidmise, omavalilise lahkumise ja väejooksu ning hukkuva sõjalaeva mahajätmise eest, kui see on toime pandud riigikaitsega seotud olukorra ajal. Rangema vastutuse ettenägemine teatud kuritegude puhul on põhjendatud nende ohtlikkusega. Eelnevalt nimetatud kuritegude toimepanemine sõjaajal võib kaasa tuua pöördumatuid tagajärgi võrreldes rahuajaga või muu tavaolukorraga, kui on aega selliste tegude tagajärgi neutraliseerida ning kahjulikke tagajärgi ära hoida.

Kolmandaks, eelnõuga kaotatakse kaitseväeteenistusalaste süütegude puhul ettenähtud kehtiv distsiplinaarkaristuse nõue. Käsu täitmisest keeldumine ja käsu täitmata jätmine on ainsad karistusseadustiku kuriteokoosseisud, mille puhul on ette nähtud veel kehtiva distsiplinaarkaristuse nõue. Süüteovastutus ei välista distsiplinaarkaristust sama teo eest ning vastupidi, distsiplinaarkaristus ei välista sama teo eest süüteovastutust. Seega juhtudel, kui tegu ei ole ilmselt tahtlik, jääb tegu karistatavaks üksnes distsiplinaarkorras.

Neljandaks, eelnõu järgi on grupis tegude toimepanemine raskema kuriteona karistatav nii väeosast omavalilisel lahkumisel, väeosa mahajätmisel lahinguolukorras, väeosast teenistusrelvaga omavalilisel lahkumisel kui ka väejooksu puhul. Suurema grupi lahkumine kahjustab oluliselt rohkem üksuse lahinguvõimet võrreldes sellega, kui lahkub üks kaitseväeteenistuja. Iseäranis suurt mõju võib avaldada see, kui grupp lahkub koos relvadega.

Viiendaks, eelnõuga kaotatakse tarbetud dubleerivad koosseisud ning välditakse ülekriminaliseerimist. Eelnõuga tunnistatakse kehtetuks masinate, lendude ja laevajuhtimise nõuete rikkumine ning Kaitseväge ja Kaitseliidu vara pillamine eraldi, sõltumatute kuritegudena. Kaitseväge kasutuses olevate tehniliste vahenditega toime pandud teod on edaspidi karistatavad vastavate isiku- või varavastaste üldkoosseisude järgi, kui puudub vastav erikoosseis. Näiteks ei ole põhjendatud, et vara pillamise korral on tegu kergemini karistatav kui selle paneb toime kaitseväeteenistuses olev isik, ning raskemini, kui sama teo paneb täide isik, kellel on küll usaldussuhe seoses Kaitseväge või Kaitseliidu varaga, kuid kes tegutseb töölepingu või muu õigussuhte alusel. Vara pillamisega seotud teod on eelnõu jõustumisel karistatavad vastavate varavastaste kuritegude üldkoosseisude järgi. Niisamuti puudub põhjendus, miks karistada kaitseväeteenistujat rangemini transpordivahendiga tekitatud tervisekahjustuse korral kui kõikide muude samade tagajärgedega juhtumite puhul.

Kuuendaks, eelnõuga asendatakse laialt määratletud võimu kuritarvitamise ja teenistusalase lohakuse koosseisud kolme uue, konkreetsema koosseisuga: käsuõiguse kuritarvitamine, alluva väärkohtlemine ja käsu ettevaatamatu täitmatajätmine. Konkreetsemalt määratletud koosseisud tagavad, et isiku jaoks on piisavalt selge, millist käitumist temalt eeldatakse, millised asjaolud määravad tema vastutuse. Seadus peaks jõustuma 1. jaanuaril 2021. aastal. Aitäh!

16:28 Aseesimees Siim Kallas

Aitäh, härra minister! Küsimused. Alar Laneman, palun!

16:28 Alar Laneman

Aitäh, lugupeetud istungi juhataja! Austatud minister! Torkas silma see, et kui te eelnõu seletuskirjas räägite mõjust riigiasutustele ja omavalitsustele, siis pole seal kuskil mainitud sõjaväepolitsei tegevust nende küsimuste lahendamisel. Töömaht ju kasvab, ma saan aru. Kas te oskate seda kuidagi kommenteerida?

16:28 Justiitsminister Raivo Aeg

Ma saan vastata sedasi, et tegemist on karistusseadustiku muutmisega. Karistusseadustik määratleb ikkagi selgelt koosseisud ja karistused. Sõjaväepolitsei osalemist peab käsitlema kriminaalmenetluse seadustikuga seoses.

16:29 Aseesimees Siim Kallas

Aitäh! Rohkem küsimusi ettekandjale ei ole. Aitäh, härra minister! Nüüd on fraktsioonide esindajatel võimalus osaleda ... Kaasettekanne. Vabandust! Kaasettekanne, Johannes Kert, palun!

16:29 Johannes Kert

Lugupeetud Riigikogu aseesimees! Lugupeetud kolleegid! Daamid ja härrad! Eelnõu 113 kohta on mul ette kanda järgmist. Riigikaitsekomisjon arutas eelnõu enne esimest lugemist koos justiitsminister Raivo Aegiga ning Justiitsministeeriumi ja Kaitseministeeriumi ametnikega 2019. aasta 17. detsembri istungil. Eelnõu on otseselt seotud riigikaitseseaduse eelnõuga, mis kannab numbrit 112, ning süüteomenetlust reguleeriva seaduse eelnõuga, mis kannab numbrit 114. Neist esimesena mainitu lugemine äsja lõpetati ja teine on tänase istungi järgmine päevakorrapunkt.

Eelnõu üldpõhimõtetest. Kaitseväeteenistusalaste süütegude puhul on tegemist riigivastaste süütegude ühe eriliigiga, mis on suunatud sõjalise riigikaitse korraldamise ja kaitseväelise distsipliini vastu.

Kaitseväge ja kaitseväelise korra vastu sooritatud eksimused võivad halvata riigi sõjalise valmisoleku, raskendada riigi kaitsmist, kujutada ohtu riigi või isikute seadusega kaitstud õigustele ja huvidele ning seada ohtu Eesti riigi rahvusvaheliste sõjaliste kohustuste täitmise. Muudatuste eesmärk on tagada, et kaitseväeteenistusalaste süütegude ning riigi kaitsevõime vastu suunatud süütegude eest ettenähtud karistused mõjuksid preventiivselt nii erakorralise seisukorra ja sõjaseisukorra kui ka uue riigikaitseseaduse alusel loodava kaitseolukorra ajal ning mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni ajal, samuti väljaspool Eesti Vabariigi territooriumi rahvusvahelisel sõjalisel operatsioonil osaleva isiku toimepandavate kaitseväeteenistusalaste süütegude suhtes. Lisaks tehakse kaitseväeteenistusalaste süütegude ja riigi kaitsevõime vastu suunatud süütegude juures veel muidki muudatusi, et need oleks kooskõlas ametialaste kuritegude regulatsioonis varem tehtud muudatustega ning karistusõiguse revisjoni põhimõtetega, näiteks dubleerivate koosseisude kaotamine.

Kui Riigikogu juhatus 2019. aasta 3. detsembri istungil määras eelnõu juhtivkomisjoniks riigikaitsekomisjoni, siis palus juhatus riigikaitsekomisjonil kaasata eelnõu menetlemisse ka õiguskomisjoni. Tulenevalt eeltoodust ja dokumendi "Juhised Riigikogus seaduseelnõu menetlemise hea praktika kujundamiseks" punktist 2 palus riigikaitsekomisjon eelnõu kohta arvamust õiguskomisjonilt k. a 14. veebruariks.

Nii, nüüd menetluslikud otsused. 2019. aasta 17. detsembri istungil otsustas riigikaitsekomisjon konsensusega teha Riigikogu juhatasele ettepaneku võtta arutluse all olev seaduseelnõu esimeseks lugemiseks Riigikogu tänase istungi päevakorda, määrata komisjonipoolseks ettekandjaks siinkõneleja ning teha Riigikogule ettepanek eelnõu esimene lugemine lõpetada. Lisaks otsustas riigikaitsekomisjon konsensusega teha Riigikogu esimehele ettepanek määrata muudatusettepanekute esitamise tähtajaks k.a 5. veebruari kell 17. Täna! Kas mulle on küsimusi?

16:33 Aseesimees Siim Kallas

Alar Laneman, palun küsimus!

16:33 Alar Laneman

Aitäh, austatud istungi juhataja! Lugupeetud ettekandja! Ma küsiks natuke samas suunas nagu ennegi. Seletuskirjas on mainitud, et menetluse osas nähakse ette politsei koormuse kasvu, ja mind üllatas natuke, et selles eelnõus, nende tegevuste juures ei ole ette nähtud sõjaväepolitseid. Isegi mainitud ei ole. Sõjaväepolitsei on nagu esimene kaitseliin selliste oluliste kuritegude tõkestamisel ja ka menetlemisel ning ma kujutan ette, et kui on kriisiolukord, siis hübriidsõja tingimustes, me teame, võivad politseil käed-jalad tööd täis olla terve Eesti ulatuses. Hoidku jumal selle eest!

16:34 Johannes Kert

Täna küsimuse eest! Sõjaväepolitsei roll on olnud põhiliselt kaitseväeteenistusalaste süütegude, kuritegude avastamine ja uurimine. Edasi on asja menetlenud prokuratuur ja seejärel tsiviilkohtus. See

on olnud mõnevõrra aeglane praktika. Aga see seaduseelnõu sätestab põhiliselt karistused süütegude eest ja karistused määrab kohus. Sõjaväepolitseil ja politseil kui sellisel on kohtuistungeid ette valmistav roll, mitte karistav roll. Karistusi hakkab määrama ikkagi kohus.

16:35 Aseesimees Siim Kallas

Aitäh! Rohkem küsimusi kaasettekandjale ei ole. Suur tänu! Nüüd on võimalik avada läbirääkimised ja läbirääkimistel saavad osaleda fraktsioonide esindajad. Aga läbirääkimiste soovi ei ole ilmutatud. Meil on läbivaatamiseks juhtivkomisjoni ettepanek eelnõu 113 esimene lugemine lõpetada ja kuna muid ettepanekuid ei ole, siis ongi esimene lugemine lõpetatud. Muudatusettepanekute esitamise tähtajaks on 5. veebruar kell 17.

3. 16:36 Kriminaalmenetluse seadustiku, halduskohtumenetluse seadustiku ja karistusseadustiku ning teiste seaduste muutmise seaduse (kriminaal-, väärteo- ja kohtumenetluse erisused erakorralise ja sõjaseisukorra ajal) eelnõu (114 SE) esimene lugemine

16:36 Aseesimees Siim Kallas

Järgmine päevakorrapunkt on kolmas: Vabariigi Valitsuse algatatud kriminaalmenetluse seadustiku, halduskohtumenetluse seadustiku ja karistusseadustiku ning teiste seaduste muutmise seaduse (kriminaal-, väärteo- ja kohtumenetluse erisused erakorralise ja sõjaseisukorra ajal) eelnõu 114. Alustame selle esimest lugemist. Palun ettekandjaks justiitsminister härra Raivo Aegi!

16:37 Justiitsminister Raivo Aeg

Hea istungi juhataja! Head kolleegid! Tegemist on riigikaitse revisjoni käigus valminud kolmanda eelnõuga. Eelnõu peamine eesmärk on kehtestada süü- ja kohtumenetluse erisused, mida on võimalik kohaldada erakorralise seisukorra ja sõjaseisukorra ajal, et tagada menetluse kiire ja tõhus läbiviimine. Seejuures ei kaota kohtumenetluse seadustikud erakorralise seisukorra ja sõjaseisukorra ajal kehtivust. Kriminaal-, väärteo-, tsiviil- ja haldusajade menetlus toimub üldjuhul kehtivat menetluskorda järgides. Erisuste kohaldamine on õigustatud üksnes siis, kui seda õigustavad olukorrast tulenevad erandlikud asjaolud. Teiseks oluliseks eesmärgiks on võimaldada kohtute tavapärases töökorralduses erisuste tegemist, et tagada õigusemõistmise kiirus. Erakorralise seisukorra ja sõjaseisukorra ajal võib olla raskendatud süüte- ja kohtumenetluse läbiviimine samaväärselt tavaolukorraga, sest menetlejate, prokuröride, kaitsjate ja kohtute töökoormus võib hüppeliselt kasvada. Lisaks võib süüte-, tsiviil- ja haldusajade menetlemine olla muudel põhjustel raskendatud. Eelnõus esitatud muudatused annavad rohkem aega menetlustoimingute tegemiseks ning võimaldavad kiiremat menetlust ja õigusemõistmist. Eelnõu muudatused võib tinglikult jagada kolme rühma. Esiteks, süüteomenetlusega seotud muudatused. Kriminaalmenetluse seadustikku täiendatakse selliselt, et erakorralise seisukorra ja sõjaseisukorra ajal võib kuriteos kahtlustatavat kohtu loata kinni pidada kuni neli ööpäeva. Erakorralisest seisukorrast või sõjaseisukorrast tulenevatel erandlikel asjaoludel, eelkõige kriminaalasja erilise keerukuse või mahukuse või samaaegsete kriminaalasjade paljususe korral võib prokuratuur pikendada kinnipidamise tähtaega kolme ööpäeva võrra. Seega võib kahtlustatavat ilma kohtu loata kinni pidada kuni seitse ööpäeva. Üle seitsme ööpäeva kinnipidamiseks on vaja kohtu luba. Jälitustoiminguks loa andmise vormistamise ja jälitustoimingust teavitamise tähtaega pikendatakse. Eelnõu järgi võivad erakorralise või sõjaseisukorra ajal prokuratuur ja kohus vormistada kirjaliku loa jälitustoimingu tegemiseks 24 tunni asemel 48 tunni jooksul jälitustoimingu alustamisest arvates. Kirjaliku loa vormistamine 24 tunni jooksul võib olla erakorralise seisukorra või sõjaseisukorra ajal raskendatud, näiteks kas või seetõttu, et sidepidamine ametkondade vahel on raskendatud. Üldreeglina tuleb isikut tema suhtes tehtud jälitustoimingu tegemise ajast ja liigist teavitada viivitamatult. Erakorralise seisukorra ja sõjaseisukorra järgselt võib teavitata isikuid olla mitu korda rohkem kui tavaolukorras. Et tagada inimeste teavitamine jälitustoimingutest mõistliku aja jooksul ja vältida olukorda, kus jälitustoimingud jäävad salastatuks aastakümneteks, sätestatakse seaduses põhimõte, et isikut võib teavitada nelja kuu jooksul pärast erakorralise seisukorra või sõjaseisukorra lõppemist, kuid teavitamist ei tohi lükata hilisemasse aega kui viis aastat pärast jälitustoimingu loa tähtaja lõppemist. Dokumentide tõlkimise kohustust leevendatakse. Eelnõu järgi võib jätta kriminaal-, väärteo- või

kohtutoimiku dokumendid eesti keelde tõlkimata. Erakorralises seisukorras ja sõjaseisukorras on tõlkide kättesaadavus piiratud ja seega dokumentide tõlkimine oluliselt keerukam.

Eelnõuga võimaldatakse oluliste süüteoasjade ja kohtuasjade kiiremaks menetlemiseks kohaldada lisaabinõusid. Riigi ressurss peab erakorralise seisukorra ja sõjaseisukorra ajal olema suunatud eelkõige selliste süütegude ja kohtuasjade uurimisse ja menetlemisse, mis on vajalikud erakorralisest seisukorrast ja sõjaseisukorrast tuleneva mõju lõpetamiseks. Näiteks tuleb eelnõu järgi teha kohtul isiku kohtu alla andmise otsus kümne päeva jooksul alates kriminaalasja kohtusse saabumise päevast ning kuulutada kohtuotsus välja hiljemalt järgmisel päeval pärast kohtuotsuse langetamist. Eelnõu kohaselt võib kohus pöörata süüdimõistva kohtuotsuse või kohtumääruse viivitamata täitmisele, kui kohtulahendi hilisem täitmine on raskendatud või võimatu või kui see on vajalik riigi julgeolekut ja põhiseaduslikku korda ähvardava vahetu ohu kiireks tõrjumiseks.

Eelnõu annab kohtule võimaluse igas kohtuastmes otsustada kriminaalasja menetluse peatamise üle, kui asja arutamine ei ole võimalik või on oluliselt raskendatud erakorralise või sõjaseisukorraga kaasnevate erandlike asjaolude tõttu. Menetluse peatamise tagajärjeks on ka kriminaalasja aegumise peatumine. Lisaks peatub eelnõu järgi väärteo aegumine – sõltumata teo toimepanemisest – erakorralise seisukorra või sõjaseisukorra ajaks. See annab võimaluse pärast erakorralisest seisukorrast või sõjaseisukorrast tuleneva mõju äralangemist menetleda väärtegu, mille menetlemine on viibinud, kuid mille puhul ei ole tegemist vähetähtsate väärtegu, mille osas võiks jätta menetluse alustamata.

Eelnõuga kavandatakse haldus- ja tsiviilkohtumenetluse erisused võimaldavad kohtul ka tsiviil- ja haldusasjades menetluse peatada ja asja läbi vaadata oma õiglase äranägemise kohaselt lihtsustatud korras. Täiendavalt antakse eelnõuga Riigikohtu esimehele volitus muuta haldus-, väärteo- ja kriminaalasjade läbivaatamise territoriaalset kohtualluvust, mis võimaldab õigusemõistmist paremini kohaldada.

Teiseks oluliseks muudatuste rühmaks on kohtu töökorraldusega seotud täpsustused ja täiendused. Kohtute töökorralduses tehtavate muudatustega tagatakse erakorralise seisukorra ja sõjaseisukorra ajal kohtute ressursi paindlikum ja säästlikum kasutamine. Eelnõu järgi võib kohtu esimees õigusemõistmise korrakohaseks toimimiseks kuni erakorralise seisukorra või sõjaseisukorra lõppemiseni saata kohtuniku tema nõusolekuta teenistusülesandeid täitma teise sama kohtu kohtumajja, mis asub väljaspool kohtuniku alalise teenistuskoha asulat. Täiendavalt antakse Riigikohtu esimehele volitus määrata kohtunik tema nõusolekuta ajutiselt teenistusse teise sama astme või madalama astme kohtusse, näiteks Harju Maakohtu kohtunik Tartu Maakohtusse. Samuti on edaspidi võimalik kohtuistungeid pidada nii tavaolukorras kui ka muudes olukordades väljaspool kohtu tavapärast tööaega, kui see on õigusemõistmiseks hädavajalik.

Kolmandaks suuremaks muudatuste rühmaks on riigikaitsekolleegiumi moodustamise ja käivitamisega seotud sätted. Sõjaseisukorra ajal peab olema tagatud kaitseväeteenistusalaste ja riigi kaitsevõime vastu suunatud süütegude kiire menetlemine – ja seda üle Eesti –, et tagada kaitsevõime. Just seetõttu moodustab eelnõu järgi Riigikohtu esimees riigikaitsekolleegiumi ning otsustab selle käivitamise sõjaseisukorra ajal maakohtu või ringkonnakohtu juures. Riigikaitsekolleegium luuakse selleks, et olla valmis menetlema kohtuasju sõjaseisukorra tingimustes, kui ebamäärasus on suurem, tavapärane kohtumõistmine takistatud ja võib eeldada kaitseväeteenistusalaste süütegude kasvu. Rõhutan, et tegemist ei ole institutsionaalselt eraldiseisva erikohtuga, nagu on halduskohtud. Kolleegium moodustatakse rahuajal selleks, et kriisiolukorras oleks olemas vajalikud riigikaitsealise väljaõppe saanud kohtunikud ning süsteem oleks ette valmistatud. Riigikaitsekolleegium käivitatakse üksnes sõjaseisukorra ajal ja kuni käivitamiseni on ta n-ö uinuv olekus. Riigikaitsekolleegiumi hakkavad kuuluma üksnes ametis olevad kohtunikud, kes rahuajal täidavad oma tavapäraseid ülesandeid, kuid spetsialiseeruvad kaitseväeteenistusalaste ja riigi kaitsevõime vastu suunatud süütegude menetlemisele, nagu praegu on näiteks alaealistega tegelevad kohtunikud. Selline korraldus tagab kolleegiumisse kuuluvatele kohtunikele vajaliku ettevalmistuse ja kogemused kohtuasjade menetlemiseks ka sõjaseisukorra ajal.

Eelnõuga pakutud lahendused vastavad ausa õigusemõistmise üldisele põhimõttele, tagavad menetluse objektiivsuse ja kiire otsuste tegemise ning isikule vajaliku kaitse ja edasikaebeõiguse. Seadus on kavandatud jõustuma 1. jaanuaril 2021. Tänan tähelepanu eest!

Aitäh, lugupeetud ettekandja! Kas Riigikogu liikmetel on ettekandjale küsimusi? Küsimusi ei ole. Suur tänu, härra minister! Kaasettekandja on Kalle Laanet riigikaitsekomisjonist. Palun!

16:47 Kalle Laanet

Austatud juhataja! Hea minister! Head kolleegid! Seda eelnõu arutas riigikaitsekomisjon enne esimest lugemist koos justiitsminister Raivo Aegi ning Justiitsministeeriumi ja Kaitseministeeriumi ametnikega 2019. aasta 17. detsembri istungil. Ma ei hakka üle kordama justiitsministri ettekannet, aga rõhutan veel kord, et kõik need kolm eelnõu on üks pakett.

Mida ma tahaksin võib-olla välja tuua ja mis on meie komisjonis ka pikemalt arutelu all olnud, on riigikaitsekolleegiumi moodustamine. Selle regulatsiooniga haakub Eesti Reservohvitseride Kogu kiri, mille nad saatsid eelmise aasta 25. novembril Riigikogu põhiseaduskomisjonile, riigikaitsekomisjonile ja õiguskomisjonile. 9. detsembril me arutasime Eesti Reservohvitseride Kogu esindajatega nende mõtteid sel teemal ning nende mõte on lühidalt öeldes selline, et võiks olla eraldiseisev institutsioon, riigikaitsekohus. See ei ole päris sarnane sellega, mida peab silmas Justiitsministeerium, kelle ettepanek on luua riigikaitsekolleegium. Kui põgusalt avada meie 9. detsembri arutelu, siis Eesti Reservohvitseride Kogu esindaja Daimar Liiv tutvustas, et nende ettevalmistatud eelnõuga soovitakse luua riigikaitsekohus, mis täidaks riigis spetsiifilisi kohtumõistmise funktsioone erakorralise seisukorra ja sõjaseisukorra ajal. Traditsiooniliselt on see olnud sõjakohtute ülesanne. Rahuajal tegeleks riigikaitsekohus ettevalmistava tööga. Eesti Reservohvitseride Kogu ettepanekus nähakse ette, et riigikaitsekohus luuakse seaduse alusel rahuajal ning koostöös teiste institutsioonidega valmistutakse erakorraliseks seisukorraks ja sõjaseisukorraks.

Alar Laneman leidis selsamal istungil, et riigikaitsekohtute tööle hakkamist ei tohiks alahinnata – kõik, mis töötab rahuajal, töötab kindlamini ka sõjaajal. On oluline, et riigikaitsekohtud oleksid juba rahuajal ette valmistunud. Daimar Liiv selgitas, et juhtumite hulk ja iseloom on sõjaseisukorra ajal ja rahuajal väga erinev. On oluline, et inimesed, kes sõjaseisukorra ajal kohtupidamise eest vastutavad, oleksid selleks valmis. Sõjaseisukorra ajal töötab võimalikul määral edasi ka tavakohtusüsteem, kuid see ei asenda riigikaitsekohtu süsteemi.

Madis Milling sõnas, et tänapäeval ei alga sõda enam sõja väljakuulutamisega, vaid kriisid eskaleeruvad ja mängitakse hallis tsoonis. Ta juhtis tähelepanu olukordadele, kus poliitiline otsus viibib, kuid tegelik olukord nõuab juba süütegude üle kohtumõistmist. Ta küsis ressursi planeerimise kohta olukorras, kus menetluste hulk kasvab kiiresti. Milling sõnas, et Eesti Reservohvitseride Kogu on 15 aastat juhtinud tähelepanu riigikaitsekohtu vajalikkusele. Daimar Liiv lausus, et Justiitsministeeriumil on viimases küsimuses välja töötatud hea plaan, kuid küsimus on selles, kas ja kui kiiresti see tegelikkuses toimima hakkab. Kohtusse jõuavad juhtumid siis, kui kohtulik uurimine on läbi. Koostöö prokuratuuriga on oluline.

Margit Gross Justiitsministeeriumist lisas, et Justiitsministeeriumi esitatud eelnõu käsitleb ka kohtute seadust. Selles on kirjeldatud nägemust, kuidas võiks sõjaseisukorra ajal olla kohtupidamine korraldatud, ning seal on välja toodud ka riigikaitsekolleegiumi tegevus ehk seesama, mida Justiitsministeerium teile enne tutvustas. Kohtunikud võiksid olla osalenud õppustel ning rahuajal tegelenud riigikaitsega, see aitaks erakorralises seisukorras ja sõjaseisukorras menetlust kiirendada. Leo Kunnas küsis, kas Justiitsministeeriumi nägemuses oleks tegemist riigikaitsekolleegiumiga või riigikaitsekohtu kolleegiumiga. Margit Gross vastas, et institutsioon oleks moodustatud maa- ja ringkonnakohtu juurde ning tegemist oleks selle kohtu kolleegiumiga. Praegu on eelnõus välja pakutud riigikaitsekolleegiumi moodustamine. Põhimõtteline arutelu ongi käinud – ma ei hakka seda istungit teile pikemalt tutvustama – tõesti selle üle, kas tegemist on riigikaitsekolleegiumiga või iseseisva riigikaitsekohtuga. Täna eelnõus on ta välja toodud riigikaitsekolleegiumina.

Nüüd läheksin ma tagasi meie 17. detsembri istungi juurde. Riigikogu juhatus oli 2019. aasta 3. detsembri istungil määranud eelnõu juhtivkomisjoniks riigikaitsekomisjoni, kuid palunud sel eelnõu menetlemisse kaasata ka põhiseadus- ja õiguskomisjoni. Tulenevalt eeltoodust ja Riigikogus eelnõu menetlemise heast tavast paluski riigikaitsekomisjon mõlemalt äsja nimetatud komisjonilt eelnõu kohta arvamust k.a 14. veebruariks.

Mida otsustati menetluslikult? Menetluslikult otsustati, et riigikaitsekomisjon teeb ettepaneku esimene lugemine lõpetada. Lisaks otsustas riigikaitsekomisjon konsensuslikult paluda Riigikogu esimehel määrata eelnõu muudatusettepanekute esitamise tähtajaks k.a 5. veebruari kell 17. See olekski kõik. Aitäh teile!

16:53 Aseesimees Siim Kallas

Aitäh, lugupeetud kaasettekandja! Kas Riigikogu liikmetel on küsimusi? Ei näi olevat. Aitäh ettekandjale! Nüüd on võimalus fraktsioonide esindajatel avada läbirääkimised. Läbirääkimiste soovi ei ole ilmutatud. Meil on siin juhtivkomisjoni ettepanek eelnõu 114 esimene lugemine lõpetada. Kuna muid ettepanekuid ei ole, siis on esimene lugemine lõpetatud ja muudatusettepanekute esitamise tähtajaks on 5. veebruar kell 17.

4. 16:54 Perioodi 2014–2020 struktuuritoetuse seaduse ja välissuhtlemisseaduse muutmise seaduse eelnõu (129 SE) esimene lugemine

16:55 Aseesimees Siim Kallas

Me alustame neljandat päevakorrapunkti, milleks on Vabariigi Valitsuse algatatud perioodi 2014–2020 struktuuritoetuse seaduse ja välissuhtlemisseaduse muutmise seaduse eelnõu 129. Me alustame selle esimest lugemist ja ettekandjaks palun siia rahandusminister Martin Helme.

16:55 Rahandusminister Martin Helme

Austatud Riigikogu aseesimees! Lugupeetud Riigikogu liikmed! Toon teie ette esimesele lugemisele Vabariigi Valitsuse algatatud rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu.

16:55 Aseesimees Siim Kallas

Härra minister, ma palun vabandust! Minu ees on igatahes struktuuritoetuse seaduse ja välissuhtlemisseaduse muutmise seaduse eelnõu. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamine on järgmine päevakorrapunkt.

16:55 Martin Helme

Ma väga vabandan, mul on klepsu peal vale number. Selge. Tulen teie ette esimesele lugemisele Vabariigi Valitsuse algatatud perioodi 2014–2020 struktuuritoetuse seaduse ja välissuhtlemisseaduse muutmise seaduse eelnõuga.

Struktuuritoetuse seaduse muutmise seaduse eelnõuga reguleeritakse audiitorite ja Euroopa Komisjoni soovil täpsemalt Rahandusministeeriumi ja Riigi Tugiteenuste Keskuse vahelist ülesannete jaotust struktuurivahendite planeerimise, seire ja hindamisega seoses. 1. septembril 2018. aastal viidi ühtse rakendusteenuste pilootprojekti ja riigireformi raames Rahandusministeeriumist Riigi Tugiteenuste Keskusesse ehk RTK-sse üle enamik korraldusasutuste ülesandeid, lisaks sertifitseeriva asutuse ja rakendusüksuste ülesanded, et korrastada ning tõhustada avalikke teenuseid. Töökorralduses muudatusi ei tule. Need kokkulepped, mis ülesannete kohta 1. septembril 2018. aastal said tehtud, ja vastutuse jaotus jäävad püsima senisel kujul.

Lisaks suurendatakse hankija sotsiaal- ja eriteenuste tellimisega või allapoole riigihanke piirmäära jäävate hangete korraldamisega seotud piirmäära, millest oleneb, kas on vaja kontrollida hanke vastavust riigihangete seaduse § 3 nimetatud üldpõhimõtetele ja kohalduvatele reeglitele. Piirmäära suurendatakse tänaselt 5000 eurolt 20 000 eurole. Muudatus vähendab struktuurivahendite administratsiooni halduskoormust hangete kontrollimisel ning toetuse saajate halduskoormust nõuete täitmise tõendamisel. Muudatus ei mõjuta asutusesiseseid hankekordasid ega vabasta hankijaid riigihangete seaduse § 3 nimetatud üldpõhimõtete järgimisest. Juhul, kui toetuse saaja või partner ei ole hankija riigihangete seaduse tähenduses, tuleb struktuuritoetuse eest teenuste, asjade või ehitustööde ostmisel lähtuda riigihangete seaduse § 3 sätestatud põhimõtetest siis, kui eeldatav maksumus ületab 20 000 eurot või on sellega võrdne. Hetkel on see piirmäär samuti 5000 eurot. Muudatus vähendab struktuurivahendite administratsiooni halduskoormust hangete kontrollimisel ning toetuse saajate halduskoormust asjade, teenuste ja ehitustööde ostmisel ning nõuete täitmise tõendamisel. Uut piirmäära rakendatakse eelnõu seadusena jõustumise järel algatatud hangetele. Piirmäär viiakse kooskõlla Euroopa Liidu finantsmääruses tõstetud lihthanke menetluse algmääraga, et riigisisestelt kehtivad nõuded ei oleks karmimad, kui liikmesriigile on kohustuslik.

Välissuhtlemisseaduse muutmise seaduse eelnõuga nähakse ette välisabist antava toetuse tagasinõudmise otsuse sundtäitemenetlusse andmise võimalus Euroopa Majanduspiirkonna ja Norra finantsmehhanismidest antud toetuse ning Varjupaiga-, Rände- ja Integratsioonifondi ja Sisejulgeolekufondi vahendite tagasinõudmiseks. Analoogne alus on ka struktuuritoetuse seaduses ning Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika rakendamise seaduses.

Lugupeetud Riigikogu liikmed! Tänan teid tähelepanu eest ja palun teid eelnõu toetada! Vastan hea meelega ka küsimustele.

16:59 Aseesimees Siim Kallas

Riigikogu liikmetel on küsimusi. Riina Sikkut, palun!

16:59 Riina Sikkut

Aitäh, hea juhataja! Hea minister! Ma küsiksingi selle piirmäära muutmise kohta. Me rahanduskomisjonis arutasime seda ja teil on olnud nüüd natuke aega selle üle järele mõelda. Komisjoni liikmete küsimused puudutasid enamasti seda, et kui piirmäär tõsta 5000 euro pealt 20 000 euro peale, siis – täiesti nõus – ilmselt väheneb halduskoormus, bürokraatia. Samuti ei peaks me rakendama rangemaid nõudeid, kui Euroopa Liidu tasandil on tegelikult ette nähtud. Aga kas sel muudatusel võib olla ka mingisugune negatiivne regionaalne mõju, kui arvestada seda, et 20 000 eurot on maapiirkondade kohta päris suur lepingusumma? Kui enam ei pea võtma kolme pakkumist ja leping sõlmitakse ühe suure ettevõttega, näiteks 19 000 euro eest, siis kas sellel võib väikestele või pereettevõtetele negatiivne mõju olla?

17:00 Rahandusminister Martin Helme

Aitäh! Jaa, täpselt nagu te mainisite, tekkis rahanduskomisjonis sel teemal arvestatav poleemika. Püüdsime seda ka Rahandusministeeriumis veel üle vaadata ja täpsustada. Mingit süvaanalüüsi sel teemal nii lühikese aja jooksul loomulikult teha ei ole võimalik, aga meie hinnangul on see hirm põhjendamatu. Me lähtume ikkagi arusaamast, et kui Euroopa Liidu toetusraha millelegi antakse, siis projekti läbiviija üritab seda raha võimalikult tõhusalt kasutada – ta on ise huvitatud võimalikult mõistliku hinnaga pakkumise saamisest. Ja kui me kardame siin mingisuguseid rikkumisi või ebaausat käitumist, siis nende tuvastamiseks on meil ka teisi mehhanisme. Nii et meie hinnangul see risk, see hirm on põhjendamatu.

17:01 Aseesimees Siim Kallas

Andres Sutt, palun!

17:01 Andres Sutt

Aitäh! Ma küsin ettevaatavalt. Praegune eelnõu puudutab kehtivat struktuuritoetuste perioodi. Aga kuidas see raamistik sobib järgmiseks perioodiks? On seal mingeid muutmismõtteid? Tundub see hea? Kuidas te seda kommenteerite?

17:01 Rahandusminister Martin Helme

Aitäh! Tegelikult on see eelnõu Riigikogu ette toodud peamiselt selle tõttu, et nii Euroopa Komisjon kui ka Eesti-sisene auditeerimissüsteem leidsid, et see n-ö tööjaotus, mille korral Rahandusministeerium, kes seni oli kontrollija, andis kontrollifunktsiooni üle oma allasutusele RTK-le, tuleks seaduses fikseerida. Mingisuguseid tegelikke protseduurimuutusi siin ei olnud, seda tehti n-ö õigusselguse huvides. Ja õigusselguse korrastamise käigus me muutsime ka seda raha alampiiri, millest just juttu oli. Järgmise perioodi jaoks on eraldi seadust vaja. Ma pean ausalt ütlema, et ma ei ole kursis, kas seda seadust on hakatud tegema, aga ma kujutan ette, et see läheb väga suures osas edasi senise praktika põhjal.

17:02 Aseesimees Siim Kallas

Aitäh, härra minister! Rohkem küsimusi teile ei ole. Palun siia nüüd kaasettekandjaks rahanduskomisjoni liikme Dmitri Dmitrijevi!

17:02 Dmitri Dmitrijev

Austatud aseesimees! Head kolleegid! Seda seaduseelnõu arutas rahanduskomisjon k.a 14. jaanuaril ja eelnõu tutvustas meile algatajate esindaja rahandusminister Martin Helme.

Nii nagu minister enne juba mainis, täpsustatakse eelnõuga seaduse tasandil Rahandusministeeriumi ja tema valitsemisala tegevusi ning ülesannete delegeerimise ulatust. Selles eelnõus kavandatud muudatused toovad kaasa halduskoormuse mõningase vähenemise. Küll aga, nagu meie kolleegid siin enne mainisid, tõstatus komisjonis palju küsimusi seoses eelnõu § 1 punktis 7 esitatud muudatusettepanekuga, mille korral perioodi 2014–2020 struktuuritoetuse seaduse § 26 lõikes 6 ja § 28 lõikes 3 asendatakse arv 5000 arvuga 20 000. Põhimõtteliselt saime selgituseks, et piirmäära suurendamise eesmärk ongi vähendada halduskoormust väiksemasummaliste hangete kontrollimisel ja käia kaasas riigihangete seaduses sätestatud riigihangete piirmäärade tõusuga. Samuti on Euroopa Liidu eelarve kasutamist reguleeriva finantsmääruse lisa I punktis 38.2.d tõstetud lihthankemenetluse algmäära 20 000 euron. Juhul, kui toetuse saaja ei ole riigihangete seaduse tähenduses hankija, peab toetuse saaja eelnõus nimetatud piirmäärast alates tõestama, et hangete puhul on järgitud riigihangete seaduse § 3 sätestatud nõudeid, millest rääkis ka rahandusminister. Komisjoni esimehe ettepanekul täpsustab komisjon enne teist lugemist, kuidas eelnimetatud muudatusettepaneku praktikas rakendamist on kavandatud.

Kokkuvõttes langetas komisjon järgmised konsensuslikud otsused: võtta eelnõu Riigikogu täiskogu päevakorda kolmapäevaks, 22. jaanuariks ehk tänaseks ja esimene lugemine lõpetada.

Muudatusettepanekute esitamise tähtajaks on 5. veebruar, mis on kümne tööpäeva pärast. Aitäh!

17:05 Aseesimees Siim Kallas

Aitäh! Kas kaasettekandjale on küsimusi? Küsimusi ei ole. Nüüd on taas võimalik avada läbirääkimised, osaleda saavad fraktsioonide esindajad. Läbirääkimistel osalemise soove ei ole. Seega on meil siin juhtivkomisjoni ettepanek eelnõu 129 esimene lugemine lõpetada. Esimene lugemine on lõpetatud ja muudatusettepanekute esitamise tähtajaks on 5. veebruar kell 17.15.

5. 17:06 Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (130 SE) esimene lugemine

17:06 Aseesimees Siim Kallas

Läheme viienda päevakorrapunkti juurde ja see on Vabariigi Valitsuse algatatud rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 130. Alustame selle esimest lugemist ja ettekandjaks palun siia rahandusminister Martin Helme!

17:06 Rahandusminister Martin Helme

Nüüd siis see eelnõu, mida ma enne teile pakkusin. Niisiis, rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus. Selle eelnõuga võtame me üle nn viienda rahapesuvastase direktiivi, valmistades ühtlasi ette Eesti rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise raamistikku eelseisvaks rahvusvaheliseks hindamiseks. Tehtavate muudatustega soovime astuda järjekordse sammu, et Eesti muutuks võimalikult ebamugavaks paigaks kriminaalse tulu varjamisel ja liigutamisel ning et meie majandusruum oleks võimalikult läbipaistev ja reeglid selged. Rahapesuvastane võitlus peab kaitsma ühiskonda kuritegevuse eest ja hoidma finantssüsteemi puhta ning stabiilsena. Teisalt pean rahandusministrina äärmiselt oluliseks, et selle võitluse meetmed oleksid arukad ega pärsiks normaalset majandustegevust. Oleme eelnõu ette valmistades põhjalikult konsulteerinud nii finantssektori kui ka ettevõtjate esindajatega, aga ka järelevalvavatega ja ma usun, et oleme leidnud nende eesmärkide vahel mõistliku tasakaalu.

Me teame, et seoses viimastel aastatel Skandinaavia pangandust tabanud skandaalidega on rahapesuvastane tegevus kogu meie regioonis rahvusvahelise üldsuse, sh USA suurema tähelepanu all. Arvatavasti juba järgmise aasta lõpul seisab Eestil ees rahapesuvastase töökonna ehk FATF-i tütarorganisatsiooni MONEYVAL läbiviidav hindamisvoor, mille käigus jälgitakse ka seda, kui tõhusalt me täidame FATF-i rahvusvahelisi standardeid. Seepärast ei ole eelnõu koostamisel pööratud tähelepanu mitte üksnes direktiivile, vaid ka FATF-i standardite nõuetele.

Eelnõuga loome kõiki Eesti krediidi- ja makseasutusi ühendava pangakontode registri, kehtestame

riikliku taustaga isikute ametikohtade loetelu ning tekitame mehhanismi tegelike kasusaajate andmete kvaliteedi parandamiseks äriregistris. Samuti suurendame Finantsinspektsiooni volitusi kontrollida pankade rahvusvahelistest finantsaktsioonidest kinnipidamist ning kehtestame lisameetmed vilepuhujate kaitseks. Lisaks muudame paindlikumaks isikute kaugtuvastamisel kehtivad nõuded ning parandame pankade, notarite ja teiste kohustatud isikute võimalusi omavahel infot vahetada. Head Riigikogu liikmed, ma tänan teid ja palun teil seda seaduseelnõu toetada! Vastan hea meelega ka küsimustele.

17:09 Aseesimees Siim Kallas

Riigikogu liikmetel on küsimusi. Riina Sikkut, palun!

17:09 Riina Sikkut

Aitäh, hea juhataja! Hea minister! Ma tean küll, et need kaks seadust või eelnõu, mida te siin järjest tutvustate, on täiesti erinevad, aga ma lihtsalt küsin, et kui me struktuurivahendite kasutamise puhul tõstame selle n-ö pöranda 5000 euro pealt 20 000 euro peale – et ei pea kolme pakkumist võtma –, siis rahapesu ja terrorismi tõkestamise seadust vaadates hakkavad juba 1000 euro puhul, kui see on näiteks virtuaalvääringus või mingis muus vormis kui valuutas, mingisugused piirid kehtima. Ja samamoodi 10 000 – kui tegemist on kunsti ja millegi seesuguse vahendusega. Need piirid on väga madalaks lastud. Kas need on rahvusvaheliselt kokku lepitud ja neid järgivad kõik või oleme neid siin kuidagi ise kohendanud?

17:10 Rahandusminister Martin Helme

Aitäh! Jaa, vastus on selline, et selle eelnõu tegemisel oli minu väga selge suunis ja soov, et me ei teeks midagi rangemalt, kui näeb ette direktiiv või seesama FATF-i norm. Nii et kui me räägime 10 000 euro piirist kunsti vahendamisel, siis see ei ole meie enda väljamõeldud number. Ka sularahatehingute ja krüptotehingute puhul on numbrid meile tegelikult ette antud. Ja ma olen täiesti nõus, et kui me vaatame rahapesu mahtusid, kuritegeliku või musta päritoluga raha liikumise mahtusid, siis me räägime sadadest miljonitest või isegi miljarditest. On naeruväärne, et keegi peseks niisuguseid summasid 1000 euro kaupa. Aga nii ta on.

17:10 Aseesimees Siim Kallas

Aitäh! Marko Šorin, palun!

17:10 Marko Šorin

Aitäh, eesistuja! Hea minister! Eile me arutasime siin sotsiaalkaitseseadust psühhiaatrilise abi kontekstis. Meie ühiskond on nii palju arenenud, et teeme vigade parandust, et see valdkond järele aidata. Milline on teie hinnang praegu arutuse all oleva seadusmuudatuse kohta? Kui sporditerminoloogiat kasutada, siis kas dopingu vastu võitlemisel läheme seaduses n-ö dopingu väljamõtletest ettepoole või parandame mingit viga? Teisisõnu, kas me seame piisavalt head seaduslikud raamid, et ei korduks selliseid skandaalseid juhtumeid, mis alles hiljaaegu meedias väga palju kajastust leidsid?

17:11 Rahandusminister Martin Helme

Aitäh! Küllap on osaliselt siin ka seda n-ö vigade parandamise elementi, muu hulgas seesama tegelike kasusaajate registri käivitamine – see peaks olema käivitatud juba eelmiste direktiividega, aga see sisuliselt ei ole tööle hakanud. Samas tuleb öelda, et rahapesu ja terrorismi takistamise seadusandlik raamistik muutub rahvusvaheliselt väga kiiresti. Sel on erinevaid põhjuseid, osaliselt on see võib-olla seotud rahvusvaheliste sanktsioonidega, mis on kehtestatud natuke vähema kui viimase kümne aasta jooksul, ja osaliselt on see seotud terrorismi rahastamise tõkestamisega. Igal juhul on selge see, et need standardid, mida praegu tahetakse kehtestada või mida ka alles arutatakse, on oluliselt rangemad, kui olid veel mõni aasta tagasi. Oma kohtumistel kolleegidega kas Euroopas või Ameerikas, kus ma olen neid teemasid arutanud ja küsinud, kas neil on mingit kogemust või selget arusaamist, kuidas ühte või teist probleemsituatsiooni lahendada, on tihtilugu olnud vastus see, et see on nende jaoks uus, täiesti tundmatu olukord ja nemadki ei oska siin veel mingisuguseid pikaajalisi lahendusi näha. Üks näide on

see – oleme seda ka Eestis kogenud –, kuidas pangad on rahapesuvastases võitluses läinud teise äärmusse ja hakanud väga valimatult oma klientidele ära ütleva, kliendikontosid sulgema, klientide tehinguid külmutama. Ma küsisin USA aserahandusministri käest, kuidas nemad seda lahendavad. Ta ütles, et neil ei ole lahendust, aga et see on nende majanduse jaoks väga tõsine probleem ja nii ei saa jätkuda. Noh, ma oleks hea meelega kuulnud lahendust. Sellega, et nii ei saa jätkuda, oleme ju kõik nõus.

Peab võib-olla paari asja ütleva. Rahapesukuritegu iseloomustavad kaks raskendavat asjaolu. Üks on see, et tegemist on väga dünaamilise kuriteovaldkonnaga – ülimalt motiveeritud ja ülimalt nutikad inimesed mõtlevad välja ülimalt keerulisi ja peeneid skeeme ja iga natukese aja tagant veel uuemaid skeeme. Teiseks on see väga rahvusvaheline kuritegu. Sellele kuriteole reageerides on üsna ilmne, et tagaajaja rollis on rahvusvaheline üldsus või rahvusvaheline järelevalve. Nii et ma ei arva, et me siin praegu pikka tulevikutrendi suudaksime ennustada või kehtestada seadusega reeglid, pärast mida võiksime öelda, et nüüd on kümneks aastaks kõik korras. Ma nii optimistlik kahjuks ei ole.

17:14 Aseesimees Siim Kallas

Tarmo Kruusimäe, palun!

17:14 Tarmo Kruusimäe

Täna, hea aseesimees! Hea ettekandja! Me tõdesime koos, et Ameerika Ühendriikides on pankade ülim aktiivsus muutunud majandusele juba probleemiks, ja tõdesime, et nii ei saa jätkata. Aga tuleme nüüd Eestisse. Kas Eestis on mingi võimalus, et nii saaks jätkata? Kas me saame kehtestada pankadele mingisugused nõuded, et ka nemad koostööd teeksid? Mitte nii, et ettevõtja peab kogu aeg tõestama, et ta ei ole kaamel, ja samas pangal, kes teenib meie raha eest raha juurde, on lihtsalt ühtemoodi: ma ei ole selle väitega nõus ja nüüd sulgen teie konto. Mida me Eestis saaksime ette võtta?

17:15 Rahandusminister Martin Helme

Aitäh! Osaliselt on siin seaduses sellele probleemile lahendust otsitud ja üks osa sellest lahendusest on sama, millele ma viitasin oma sissejuhatavas sõnavõtus: notaritele, advokaatidele, pankadele on antud õigus – mitte kohustus, aga õigus – infot omavahel jagada. See tähendab lihtsalt öeldes seda, et kui sa lähed tegema mingisugust suuremat sorti tehingut, millel on mitu osapoolt, ja need mitu osapoolt peavad täitma ära terve hunniku ankeete, milles on sisuliselt sadu erinevaid küsimusi, siis vähemalt ei pea sa neid ankeete täitma ära kõikide juures ehk notari juures, panga juures, advokaadi juures ja võib-olla, ma ei tea, ka kuskil kohturegistri juures. Ühest korrast peaks piisama, nad saavad omavahel seda infot vahetada. Sama võib öelda ka taustainfo kohta, mis teinekord võib olla tuhandete lehekülgede pikkune. Kui üritame kirjeldada, mida pank kontrollib, kui ta konkreetset tehingut kontrollib, siis see loetelu võib hõlmata sadu lehekülgi erisuguseid dokumente, lepinguid, mida pank välja nõuab. Ja kui nad ühte või teist lepingut, mingisuguse ahelteingu ühe osapoole teatavaid materjale kätte ei saa, siis nad ütlevad, et nende jaoks on see tuvastamata tehing, nemad sellega edasi ei tegele. Kõik! See ei ole tegelikult normaalne olukord.

Mul on olnud kohtumine ka Eesti pankade esindajatega, mille käigus me arutasime sedasama probleemi ja seda, kuidas sellest üle saada. Esimeses järjekorras üritasime aru saada, kust need reeglid tulevad, sest neid reegleid ei ole seadustes. Neid reegleid ei ole seadustes! Need on kas mingites määrustes, pankade sisekorraeskirjades. Kuskil on keegi midagi tõlgendanud. Siin on võimalik seda olukorda paremaks teha, aga enesepettus ei ole võimalik. Rahapesuvastaste reeglite karmistamine tähendab tegelikult selget bürokraatia kasvu. Lihtsalt et püüame selle eelnõuga hoida bürokraatia kasvu nii väikese kui võimalik ning teha kontrollimist ja ülekontrollimist nii vähese koormusega kui võimalik. Üks asi veel. Kui ma pankadega rääkisin, siis ütlesin, et vaadake, kui te ühel hetkel kõik või pooled oma kliendid ukse taha saadate ja ülejäänud klientidel pooled tehingud ära külmutate, siis loomulikult tähendab see majandusele üldisemalt väga suurt kahju, aga varem või hiljem hakkab keegi kõrval pakkuma finantsteenust ja korjab need kliendid üles. Sellest tuleb endale aru anda. Tänapäeval ei ole võimalik, et normaalne raha voolumine meil panganduses lakkab. Kas kolivad need ettevõtted kuhugi mujale või tulevad siia teised finantsettevõtted, kes pakuvad seda teenust paindlikumal viisil. Sellega peavad täna siin tegutsevad pangad arvestama.

17:18 Aseesimees Siim Kallas

Riina Sikkut, palun teine küsimus!

17:18 Riina Sikkut

Aitäh! Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamine on kahtlemata väga olulised teemad. Ja nendega tulebki tegelda riikideüleselt, sest kuna rahavood niimoodi liiguvad, on väga hea, kui seadused on harmoneeritud. Küsin konkreetselt selle eelnõu kohta. Nagu te rääkisite, võivad pangad konto avamisest või kellegi teenindamisest keelduda. Kas te oskate kirjeldada selle eelnõu negatiivseid tagajärgi või riske, mida pangad või teised osapooled on välja toonud? Kas see puudutab ainult uutele klientidele kontode avamist? Kas see, et kontrollitavad summad lähevad väiksemaks, n-ö sõel läheb tihedamaks, tähendab pankadele suuremat halduskoormust või mingisugust menetluslikku koormust? Millised on finantssektori mured, mis selle eelnõu jõustumisel tekivad?

17:20 Rahandusminister Martin Helme

Sissejuhatuseks tahan öelda, et selle eelnõu tegemise käigus konsulteeriti korduvalt turuosalistega, järelevalvataivatega ja järelevalve korraldajatega – peale Finantsinspeksiooni tegeleb Eestis sellega ju ka rahapesu andmebüroo – ja neilt tuli muidugi päris palju tagasisidet. Küsimusele, kas see toob pankadele koormust juurde, vastan jaatavalt. Jah, loomulikult toob see koormust juurde ja ka päris arvestatavaid kulusid tuleb juurde. Muide, ka riigile tuleb koormust juurde. Kui veel mõni aasta tagasi oli pankades rahapesuvastase üksuse suurus, ma ei tea, võib-olla kaks-kolm inimest, siis nüüd on nende arv kümnekordistunud. Miljonite eurode eest ehitatakse üles IT-süsteeme ja seda teeb iga pank eraldi – see ei ole agregeeritud summa –, sest kõikidel pankadel on oma infosüsteemid, oma turbesüsteemid, oma sisekorrareeglid ja suhtlus emakontoriga on kõigil isemoodi korraldatud. Nii et kulud on pankade jaoks märkimisväärsed, lisaks on see nende jaoks suhteliselt uus olukord. Seetõttu läheb rahapesuvastaste meetmete rakendamine pankades kohmakalt. On kallid ja läheb kohmakalt. See teema on olnud olulisel kohal eelnõu tegemise käigus peetud aruteludes ja turuosalistega suhtlemises.

17:21 Aseesimees Siim Kallas

Andres Sutt, palun!

17:21 Andres Sutt

Aitäh! Teema on kindlasti väga oluline ja väga oluline on seegi, et Eesti püsiks jätkuvalt puhtana. Tõsi on see, mis ka ettekandest korduvalt välja tuli, et reeglid on rahvusvaheliselt karmistunud, ootused on suuremad ja see on suurendanud nii pankade kui ka tegelikult teiste kohuslaste kulu. Olukord on selles mõttes paradoksaalne, et kurdavad ettevõtjad ja kurdavad pangad. Ja tõsi on ka see, et trahvid, mis rahvusvaheliselt pankadele on määratud, ei ole sageli määratud mitte niivõrd rahapesukuriteo või -kaasuse eest, kuivõrd selle eest, et järelevalve hinnangul pole pankade kontrollsüsteemid olnud piisavad. See on hästi paljuski ootuste seadmise küsimus. Need piirmäärad, millest siin juttu oli – lõpuks on ju masin see, mis neid tehinguid kontrollib ja loeb. Aga kes seab Eestis riigipoolse ootuse, mis oleks üheselt selge nii pankadele kui ka ettevõtjatele ja panga klientidele?

17:22 Rahandusminister Martin Helme

Aitäh! Jaa, nagu ma ka ise ütlesin, on minu hinnangul täiesti ebaproduktiivne tegeleda siin mingisuguste mõne tuhande euroste tehingute süstemaatilise jälgimisega. Põhimõtteliselt ei ole selliste summade pealt võimalik pesta mingisugust arvestatavat mahtu raha, mis oleks kuritegelikul moel saadud. Tegelikult on ikkagi üks osa sellest targemast sihtimisest ka teatud piirsummas või alammääras kokkuleppimine või olemasoleva aktsepteerimine. Ja mida pangad on öelnud? Seda, et nad tõepoolest tahaksid saada kas mingit selget suunist või juhust või kinnitust, kust maalt alates riigi jaoks see piir jookseb. Mul on olnud juttu Finantsinspeksiooni juhiga, kes ütles, et ta on nõus sellega, et on mingisugune mõistlik alampiir, millest allapoole jääva summaga ei ole mõtet tegeleda, sest isegi kui seal tõepoolest on mingisugune must raha, siis ei ole tegemist süsteemse riskiga. Kui vastata nüüd konkreetselt teie küsimusele, siis minu hinnangul peaks selle signaali või piirmäära finantsinstitutsioonidele selgelt edastama ikkagi Finantsinspeksioon.

17:24 Aseesimees Siim Kallas

Jürgen Ligi, palun!

17:24 Jürgen Ligi

Aitäh, härra Helme! Nüüd, kui te olete selle temaatikaga pidanud ennast kurssi viima, ei ole te kordagi kasutanud võimalust kahetseda neid inetusi, mida olete öelnud eelkäija kohta. Meil ei ole olnud probleeme regulatsioonide ja Finantsinspektsiooniga. Küll aga olete teie täna siin vihjanud pankade suunas, et nemad käituvad kuidagi valesti, on liiga karmid. Te teate ju väga hästi, et pangad peavad iga üksiku kliendi pärast kandma kohutavaid kulusid ja risk on lihtsalt ebareaalne. Öelge, mida te pankadelt selle jutu taustal, mida te nende suunas räägite, täpselt ootate. Mida pangad peaksid tegema, kui neil on rahvusvaheliselt selline surve peal?

17:25 Rahandusminister Martin Helme

Aitäh! Pean küll tunnistama, et ma ei mäleta, et ma oma eelkäijat Tõnistet oleksin kusagil selle asja eest kritiseerinud. Aga pankadelt ootame me targemat süsteemide rakendamist rahapesuvastaste reeglite jõustamisel ehk siis seda, et ei löödaks laia lauaga, vaid oldaks paremini võimeline sõeluma. Ja selle sõelumistöö – vähemalt esimese sõelumistöö – peavad loomulikult ära tegema eelkõige arvutid, arvutiprogrammid. Mingitest summadest ülespoole läheb tehingute hindamine loomulikult inimeste kätte. Inimestelt ootaksin sellisel juhul – ja seda olen ma ka selgelt öelnud – ikkagi mõttega nende paberite või selle andmestiku läbitöötamist, mis kokku on kogutud. Siin oli üks näide sellest, kuidas Eestisse tehti suur investeering, see investeering tuli investeerimisfondilt. Panga enda kehtestatud reeglite järgi pidid nad kogu investeerimisfondi omanikustruktuuri enda jaoks lõpuni selgeks tegema. Sellel investeerimisfondil oli tuhandeid omanikke, üks ole, ja kui pangatöötajad neist ühe omaniku, ühe äripartneri tausta piisavalt selgeks teha ei suutnud, siis ütlesid nad, et nende jaoks ei ole see puhas raha, ja lõpetasid selle investoriga asjaajamise. Tegemist oli fondiga, kes oli investeerinud üle terve maailma, väga tuntud ja respektabel. See näide kujutab rahapesuvastases võitluses ilmselgelt ülimalt formalistlikku lähenemist, mis ei ole mõistlik. Tuleb suuta kohaldada mingisugust diskretsiooni. Nii et ootaksin targemat tegutsemist. Jah, ma saan aru, muidugi saan aru, et tehingute jälgimisel on igal tehingul oma hind. Kui mõtleme kas või riiklikesse registritesse tehtavate päringute peale, siis igal päringul on oma hind. Ühe päringu hind on umbes kaks eurot või neli eurot, aga kui sa teed neid päringuid tuhandeid või kümneid tuhandeid ainuüksi ühes kuus, siis on kogukulu päris suur – kui kusagil üldse osatakse raha lugeda, siis pangas. Nii et see, mida ma pankadelt ootan, on nende süsteemide targem rakendamine.

17:27 Aseesimees Siim Kallas

Maris Lauri, palun!

17:28 Maris Lauri

Aitäh! Härra minister! Ma esitan kohe kaks küsimust korraga. Esimene küsimus on see: kas selle seaduse vastuvõtmine tagab teie arvates selle, et Eesti saab MONEYVAL-ilt positiivse hinnangu? Ja teine küsimus on see: kas on teada järgmised valdavalt rahvusvahelised nõuded, mis rahapesuga tegelevad?

17:28 Rahandusminister Martin Helme

Aitäh! Ma arvan, et seaduse vastuvõtmine iseenesest ei garanteeri meile veel midagi, küll aga annab selle vastuvõtmine meile tööriistad või võimalused valmistuda MONEYVAL-i hindamiseks ette niimoodi, et me selle ilusti läbiksime. Siin on paar-kolm kriitilise tähtsusega asja: üks on see tegelike kasusaajate registri töölesaamine, teine on rahapesu andmebüroo juurde strateegilise analüüsikeskuse loomine ja kolmas on rahvusvaheliste sanktsioonide järelevalve tugevdamine. Need on siis asjad, mis meie esmase hinnangu põhjal on MONEYVAL-i hindamise puhul meie jaoks kõige kriitilisemad. Ja need on asjad, mis siin seaduses on ka ilusti sees. Kui me need ära teeme, siis arvan, et meil MONEYVAL-iga probleeme ei tule.

Mis puudutab tulevasi nõudeid, siis praegu on üsna värskest kehtestatud nõuded krüptorahaga tegelemiseks või, ütleme siis, krüptoraha kaudu rahapesu tõkestamise reeglite kohaldamiseks. Nii et nende reeglitega tulen ma tõenäoliselt varem või hiljem jälle siia parlamendi ette. See eeldab natuke põhjalikumat ettevalmistustööd, eelkõige Finantsinspektsiooni tugevdamise mõttes. Euroopa Liidus

käivad samamoodi sel teemal arutelud, aga mitte niivõrd seadusandliku raamistiku osas, vaid pigem institutsionaalse raamistiku osas, et kas luua Euroopa Liitu uus üleliiduline asutus, mis tegeleks ka rahapesuvastase võitlusega, kuidas see hakkaks toimima subsidiaarsuse põhimõtet arvestades ja missugused funktsioonid sel võiksid olla või mitte olla. Need arutelud Euroopa Liidus käivad.

17:30 Aseesimees Siim Kallas

Aivar Sõerd, palun!

17:30 Aivar Sõerd

Austatud juhataja! Austatud minister! Te rääkisite, et suurema osa selles rahapesuvastases võitluses või vähemalt selle töö korraldamisel peab ära tegema arvuti. Ja siis te olete osutanud pankade suunas, kellelt nõuate targemat tegutsemist. Miks on meil selline, ma ütleksin, mõistusvastane olukord, et pangad peavad paratamatult tegema äriregistris päringuid, et rahapesukontrolli korraldada, ja neid meetmeid rakendada? Miks ei saa riik teha nii, et isegi kui need andmed äriregistri ja krediidasutuste vahel riskiasutuses ei ole, siis vähemalt krediidasutuste volitatud töötajatele antakse piiratud ulatuses andmete kasutamise õigus? Praegu on nii, et pank peab nende päringute eest maksma. See ei ole ju mõistuspärane. Kas seda siis nii ei saa korraldada, nagu te siin räägite, et arvuti teeb töö ära?

17:31 Rahandusminister Martin Helme

Aitäh! Mitte ainult pank, vaid näiteks notarid samamoodi. Vastus on hästi lihtne. Eelkõige räägime me äriregistrist, eks ole, mis on põhiline koht, kus päringuid tehakse. See on sisuliselt oma teenustasudega ennast ise ülal pidav asutus. Niimoodi on ta Eestis üles ehitatud, et tema kulu katavad ära teenustasud. Ja see tasakaalupunkt on leitud niimoodi, et päringu hind on välja arvutatud. Kui me otsustame, et tahame, et pankadel oleks elu lihtsam, siis peab maksumaksja selle kulu enda kanda võtma. See on umbes 5–6 miljonit eurot aastas. Mina sellise jutuga teie ette ei julge tulla.

17:32 Aseesimees Siim Kallas

Urve Tiidus, palun!

17:32 Urve Tiidus

Aitäh, lugupeetud juhataja! Lugupeetud minister! Kogu senine jutt ajendab küsima sellist küsimust, et kui arvutid peilivad välja esmased riskiga ühingud või inimesed, kes võivad raha pesta, ja kui keegi sellisesse olukorda satub, kas või eraisik, ja ta siiski soovib seal pangas arveldada, siis kas vaikselt tuleb praktikasse überpööratud tõendamiskohustus, et inimene ütleb, et ta ei riku seadust, aga ...? Kuidas te seda olukorda näete? Kas see võib tekkida?

17:33 Rahandusminister Martin Helme

Aitäh! Überpööratud tõendamiskoormis oli üks neist asjadest, mida vahepeal selle seaduse ettevalmistamise ajal tugevalt välja pakuti. Mina ei olnud sellega nõus. Mingil juhul ei ole ma nõus, et me ühes valdkonnas liigume muus suunas kui kogu ülejäänud kriminaalvaldkonnas ehk et inimesed peavad hakkama tõestama oma süütust, mitte riik ei pea hakkama tõestama kellegi süüd. Sisuliselt olen ma nõus, et praegu on ikkagi niimoodi, et inimesed peavad tõestama, et nad ei ole saanud raha kuidagi ebaausal viisil. Selge see, et pangal on õigus teatud taustauuringut teha ja tal peabki olema õigus teatud taustauuringut teha, aga küsimus on selles, kui kaugele ta on kohustatud minema või tal on õigus minna. Meil on juhtunud sedasi, et põhimõte "Tunne oma klienti" on metastaasina kasvanud niimoodi, et sa mitte ei pea tundma oma klienti, vaid sa pead tundma ka kõiki oma kliendi kliente ja sõpru, sugulasi, tuttavaid. See ei ole minu meelest põhjendatud ega mõistlik. Oma klienti pead muidugi tundma. Põhimõtteliselt me jõuame tagasi sinna, millest ma alguses rääkisin, et niipalju, kui ma olen kolleegidelt küsinud, kuidas te seda lahendate, on vastus kõigil olnud see, et me ei ole veel lahendust välja mõelnud. Ja selge on ka see, et kui sellele olukorrale pikka aega lahendust ei leita, siis mingisugune tagasilöökk tuleb kusagilt mujalt, mida me praegu ei oska võib-olla isegi ennustada. Nii et ma arvan, et peame seda lahendust otsima ja selle ka leidma.

17:35 Aseesimees Siim Kallas

Aitäh, härra minister! Rohkem küsimusi teile ei ole. Nüüd palun siia kaasettekandjaks rahanduskomisjoni esimehe Aivar Koka!

17:35 Aivar Kokk

Hea juhataja! Head kolleegid! Rahanduskomisjon arutas rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 130 oma 14. jaanuari istungil. Komisjonile tutvustas eelnõu rahandusminister, kes vastas koos ministeeriumi ametnikega ka komisjoni liikmete küsimustele.

Arutelu ja küsimused puudutasid järgmisi olulisi teemasid: tegeliku kasusaaja määramine, sh registri pidamine; riikliku taustaga isikutega seonduv, sh keda peetakse pereliikmeks ja lähedaseks kaastöötajaks; riikliku taustaga isikute ametikohtade loetelu kinnitamine liikmesriikides; isikusamasuse tuvastamise paindlikkuse suurendamine; rahapesu tõkestamise meetmed kunstiga kauplemisel; kehtiva kriminaalkaristusega kaasnevad tegevuspiirangud; viienda rahapesudirektiivi ülevõtmine – vaadata sel teemal ka Soome poole; andmevahetuse võimaldamine kohustatud isikute vahel; registriandmetele ligipääsemise tasud; hooldusmeetmete leevendamine valuutavahetajate puhul; eelnõust tulenevate määruste ja kavandite esitamise vajalikkus; eelnõu algatamisega hilinemine, sh vaidlus tegeliku kasusaaja registri pidamise üle; soov võtta direktiivi nõuded üle nii, et need tekitaks võimalikult vähe täiendavat halduskoormust.

Komisjon tegi kolm konsensuslikku otsust: teha ettepanek võtta eelnõu täiskogu päevakorda k.a 22. jaanuariks, teha ettepanek esimene lugemine lõpetada ja määrata ettekandjaks rahanduskomisjoni esimees ehk eeskõneleja. Komisjon on pöördunud arvamuse saamiseks eelnõu ettevalmistamisse kaasatud 16 huvigrupi ja asutuse poole ning neilt oodatakse 5. veebruariks ettepanekuid. Aitäh!

17:37 Aseesimees Siim Kallas

Aitäh! Tarmo Kruusimäe, palun teine küsimus!

17:38 Tarmo Kruusimäe

Täna, hea aseesimees! Hea ettekandja! Eelnevast diskussioonist saime aru, et ettevõtjatel on raske ja pankadel on raske. Ma olen nüüd suures segaduses ja küsingi teie käest: kummad loovad Eestis rohkem väärtusi – kas ettevõtjad või pangad? Küsin sellepärast, et ma teaksin, kelle poolele minna.

17:38 Aivar Kokk

Aitäh! Annan väga lihtsa vastuse: ka pangad on ettevõtted ning väärtusi loovad ettevõtted inimeste kaudu.

17:38 Aseesimees Siim Kallas

Anti Poolamets, palun!

17:38 Anti Poolamets

Austatud ettekandja! Eelnõus on riikliku taustaga isiku paragrahv. Ma ei teagi, kas te oskate sellele küsimusele vastata, sest see on seotud andmekaitsega. Siin saalis on ilmselt kõik täitnud sellised küsimustikud, et kes keda tunneb. Mul tekib küsimus, et kuidas suudavad eraettevõtjad kaitsta sellist üliväärtuslikku andmebaasi, mille vastu võiksid huvi tunda väga paljud muud tegelased, kaasa arvatud ebasõbralike riikide julgeolekuteenistused. Kuidas seda riikliku taustaga isikuid puudutavat andmemassiivi, mis satub näiteks panga kätte, kaitsta?

17:39 Aivar Kokk

Aitäh väga hea küsimuse eest! Meie oleme nagunii avalikud isikud. Meil oli ka komisjonis see teema üleval, et kui kaugele see peaks jõudma – selles seaduseelnõus esitatud nimekirja on juba jõudnud ka meie laste abikaasad. See teema kerkib kindlasti komisjonis järgmistel aruteludel uuesti üles. Laea taha on kutsutud nii pangad kui ka Finantsinspeksioon, et tagada see, et need andmed, mis ei ole avalikud, ka kuidagi kriminaalselt avalikuks ei saaks.

17:40 Aseesimees Siim Kallas

Suur tänu! Teile rohkem küsimusi ei ole. Nii nagu kord ette näeb, on võimalik läbirääkimistel pidada kõnesid. Jürgen Ligi, palun, Reformierakonna fraktsiooni nimel!

17:40 Jürgen Ligi

Aseesimees Siim Kallas

17:40 Jürgen Ligi

Kolm minutit lisaaega.

17:45 Jürgen Ligi

Mis mul Helme jutust veel kõrva kriibib, on see, kuidas ta süüdistab panku. Ma tegelikult arvan, et ta saab aru, et pangad ei saa lihtsalt öelda, et võtame kliendi vastu, saagu mis saab. Pankadel võtab päevi, et arvet avama tuleva inimese taust selgeks teha, kui seal on mingisugune kahtlane asi. Ja tihti tulemust ikka ei ole. Kas nad peavad selle trahvi ja mainekahju siis vastu võtma? Seda ei saa rahandusminister käia neile ütlemas. Seni, kuni rahandusministril ei ole paremat regulatsiooni, mis annaks pankadele garantii, et nad ei saa karistada selle eest, et nende käed jäävad lühikeseks, ei ole tal ka õigust panku süüdistada. Vastupidi, see peab olema selgitav töö, mitte süüdistav töö, nagu populistid on harjunud: süüdi on kogu aeg keegi teine – kas siis kapitalist, eelkäijad või halb ilm. Nii et igal juhul neli aastaaega. Ma nimetan ka need teised nimed siin ära: Jaanus Karilaid, Artur Talvik, perekond Helme on need, kes on Eesti mainele kahju teinud, parastades kaasa, kui taanlased Eestit määrisid. Ja muidugi Jüri Ratas, kes ei liigutanud lillegi, et öelda, et kuulge, lõpetage ära, tegelikult lahendas Eesti selle probleemi juba aastaid tagasi – valdavas osas. Seda probleemi defineeritakse loomulikult ümber ja nüüd on näiteks Swedbank hambus. Aga ka Swedbanki puhul on kunagiste kriteeriumite järgi need riskid või need probleemid ikkagi imepisikesed. See on juba selline järellainetus.

Ainus inimene, keda ma siin, ütleme, Eesti tippudest positiivselt esile tõstaksin – ma ei räägi opositsioonipoliitikutest, kes olid tookord määrimise all –, on Ardo Hansson. Tema oli tõesti see, kes võttis rahvusvaheliselt sõna ja selgitas, mida sai teha ja mida tehti. Ja kuna selliseid inimesi rohkem ei ole, siis see ongi tegelikult peamine probleem, miks Eesti firmadel ja Eesti pankadel on nii suured probleemid. Me ise võtsime selle enda sisepoliitiliseks teemaks, selle asemel et tunnistada oma saavutusi ja proovida rahvusvahelist regulatsiooni mõistlikkuse suunas mõjutada. Aitäh!

17:48 Aseesimees Siim Kallas

Rohkem sõnavõtusoovi ei ole. Meil on siin juhtivkomisjoni ettepanek eelnõu 130 esimene lugemine lõpetada. Esimene lugemine on lõpetatud ning muudatusettepanekute esitamise tähtaeg on 5. veebruar kell 17.15.

Suur tänu kõigile tänasel istungil osalejatele! Istung on lõppenud.

Istungi lõpp kell 17.48.